

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Bakalářská práce

Adam Král

Souvislost klesajícího trendu konzumace alkoholu u české mládeže s trávením volného času

The Association of the Declining Trend of Alcohol Consumption Among
Czech Youth with Leisure Time

Praha 2024

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Podaná, Ph.D

Poděkování

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Zuzaně Podané, PhD., za trpělivost a užitečné rady, které mi pomohly s dokončením této práce.

Poděkování organizaci ESPAD

Autor práce tímto děkuje členům skupiny ESPAD, kteří se podíleli na sběru národních dat (<http://www.espad.org/report/acknowledgements>), a také financujícím orgánům, které podpořily mezinárodní koordinaci výzkumu ESPAD: Italské národní radě pro výzkum a EMCDDA. Zvláštní poděkování patří žákům, učitelům a národním financujícím orgánům, které tento projekt umožnily. Souhlas s použitím dat ESPAD č. 2024_02_001.

Acknowledgement

The author would like to acknowledge the members of the ESPAD group who collected the national data (<http://www.espad.org/report/acknowledgements>) and the funding bodies who supported the international coordination of ESPAD: the Italian National Research Council and the EMCDDA. Special thanks are due to the schoolchildren, teachers and national funding bodies who made this project possible. ESPAD data use consent N.2024_02_001.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 19. července 2024

Adam Král

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá vztahem trávení volného času mladistvými a poklesu konzumace alkoholu mladistvými v České republice mezi roky 2011 a 2019. Cílem práce je popsat tento vztah a ověřit stanovené hypotézy, které byly formulovány na základě předchozích empirických výzkumů a na základě teorie rutinních činností. Hypotézy jsou testovány na českých datech mezinárodní studie ESPAD z vln provedených v letech 2011, 2015 a 2019. V první části práce jsou představeny dosavadní poznatky o poklesu konzumace alkoholu mladistvými v ČR a ve světě, také je zde popsán dosavadní výzkum souvislosti trávení volného času mladistvými a konzumace alkoholu mladistvými. Dále jsou představeny navržené hypotézy a studie ESPAD. Poměrně významnou souvislost nalezneme mezi neorganizovanými volnočasovými aktivitami a konzumací alkoholu mladistvými. Mezi organizovanými volnočasovými aktivitami a konzumací alkoholu mladistvými je statisticky signifikantní vztah, jedná se ale o slabý vztah. V práci se tedy potvrdilo, že pokles neorganizovaných aktivit by mohl být jedním z faktorů vysvětlující trend klesající konzumace alkoholu mladistvými v České republice.

Klíčová slova

Konzumace alkoholu, mladiství, volný čas, ESPAD, Česká republika

Abstract:

This bachelor's thesis examines the relationship between the leisure activities of adolescents and the decline in alcohol consumption among adolescents in the Czech Republic between 2011 and 2019. The aim of the thesis is to describe this relationship and to verify the established hypotheses, which were formulated based on previous empirical research and the theory of routine activities. The hypotheses are tested on Czech data from the international ESPAD study from the waves conducted in 2011, 2015, and 2019. The first part of the thesis presents the current knowledge about the decline in alcohol consumption among adolescents in the Czech Republic and worldwide. It also describes the existing research on the relationship between adolescents' leisure activities and alcohol consumption. Further, the proposed hypotheses and the ESPAD study are introduced. A significant correlation is found between unstructured leisure activities and alcohol consumption among adolescents. There is a statistically significant, although weak, relationship between structured leisure activities and alcohol consumption among adolescents. The thesis thus confirmed that the decline in unstructured activities could be one of the factors explaining the trend of decreasing alcohol consumption among adolescents in the Czech Republic.

Keywords:

Alcohol consumption, Adolescents, Leisure time, ESPAD, Czech republic

Obsah

ÚVOD.....	11
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	13
2 POKLES KONZUMACE ALKOHOLU MEZI MLADISTVÝMI.....	14
2.1 Situace v České republice.....	14
2.2 Možná vysvětlení poklesu konzumace alkoholu.....	16
2.2.1 Alkoholová politika.....	16
2.2.2 Normy.....	17
2.2.3 Rozvoj technologií.....	18
2.2.4 Životní styl.....	18
3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	20
3.1 Původní teorie rutinních činností.....	20
3.2 Rozšíření teorie rutinních činností.....	20
4 TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU.....	22
4.1 Volný čas a alkohol.....	22
4.2 Nadměrná konzumace alkoholu a volný čas.....	24
5 METODIKA.....	26
5.1 Cíl výzkumu.....	26
5.1.1 Výzkumné otázky.....	26
5.1.2 Hypotézy.....	26
5.2 Studie ESPAD.....	27
5.2.1 Data.....	28
6 ANALYTICKÁ ČÁST.....	29
6.1 Proměnné.....	29
6.1.1 Proměnné týkající se alkoholu.....	29
6.1.2 Proměnné týkající se volného času.....	31
6.2 Hypotéza 1: Frekvence konzumace alkoholu mladistvými mezi roky 2011 a 2019 klesla.....	34
6.3 Hypotéza 2: Frekvence trávení volného času neorganizovanými aktivitami klesla mezi roky 2011 a 2019.....	35

6.4	Hypotéza 3: Mezi neorganizovanými volnočasovými aktivitami a konzumací alkoholu existuje vztah	37
6.5	Hypotéza 4: Mezi organizovanými volnočasovými aktivitami a konzumací alkoholu existuje vztah	42
7	DISKUZE	45
	ZÁVĚR.....	49
	SEZNAM LITERATURY	51

Seznam grafů:

Obrázek 1: Graf vývoje prevalence alkoholu v ČR mezi mladistvými, zdroj: ESPAD.....	16
Obrázek 2: Graf frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících napříč vlnami výzkumu ESPAD.....	34
Obrázek 3: Graf frekvence konzumace alkoholu v posledních 30 dnech napříč vlnami výzkumu ESPAD.....	35
Obrázek 4: Graf frekvence návštěv kaváren, diskoték apod. napříč vlnami výzkumu ESPAD	36
Obrázek 5: Graf frekvence návštěv obchodních center, parků apod. napříč vlnami výzkumu ESPAD	36

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Počet respondentů z ČR dle vln šetření ESPAD	29
Tabulka 2: Pohlaví respondentů	29
Tabulka 3: Frekvence konzumace alkoholu v posledních 30 dnech	30
Tabulka 4: Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících.....	31
Tabulka 5: Frekvence návštěv kaváren, diskoték apod.	32
Tabulka 6: Frekvence návštěv obchodních center, parků apod.	32
Tabulka 7: Frekvence zájmových aktivit	32
Tabulka 8: Frekvence sportovních aktivit	33
Tabulka 9: Frekvence čtení knih	33
Tabulka 10: Střední hodnoty zkoumaných volnočasových aktivit.....	33
Tabulka 11: Medián frekvence návštěv kaváren, diskoték apod.....	35
Tabulka 12: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv kaváren a diskoték mezi respondenty z roku 2011	38
Tabulka 13: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv kaváren a diskoték mezi respondenty z roku 2015	38
Tabulka 14: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv kaváren a diskoték mezi respondenty z roku 2019.....	39
Tabulka 15: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv obchodních center, parků apod. mezi respondenty z roku 2011	40
Tabulka 16: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv obchodních center, parků apod. mezi respondenty z roku 2015	41
Tabulka 17: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv obchodních center, parků apod. mezi respondenty z roku 2019	42
Tabulka 18: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí zájmových aktivit mezi respondenty	43
Tabulka 19: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí sportovních aktivit mezi respondenty.....	43
Tabulka 20: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí čtení knih mezi respondenty.....	44

Úvod

Konzumace alkoholu mezi mladistvými představuje významný problém, který ovlivňuje nejen zdraví mladistvých, ale i jejich sociální život. V posledních letech však výzkumy jako *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách* (ESPAD), *Health behaviour in school-aged children* (HBSC) a další naznačují pokles v konzumaci alkoholu mezi mladistvými v mnoha evropských zemích, včetně České republiky. Tento trend vyvolává otázky týkající se příčin a faktorů, které k němu přispívají. Jedním z těchto faktorů by mohly být různé formy trávení volného času.

Volný čas adolescentů hraje v jejich životě klíčovou roli, a to nejen jako prostor pro odpočinek a zábavu, ale i jako oblast formování sociálních vztahů a osobní identity. Způsoby, jakými adolescenti tráví svůj volný čas, mohou výrazně ovlivnit jejich chování, včetně konzumace alkoholu. Některé studie naznačují, že strukturované a organizované aktivity mohou působit jako ochranné faktory proti nadměrnému pití alkoholu, zatímco neorganizované aktivity mohou riziko konzumace alkoholu zvyšovat (Bates & Labouvie, 1995, Kuntsche et al., 2005).

Cílem této bakalářské práce je prozkoumat, jak různé způsoby trávení volného času souvisejí s konzumací alkoholu mezi českými adolescenty. Problematika vztahu socializace s vrstevníky ve volném čase a konzumace alkoholu mladistvými byla prozkoumána výzkumníky již dříve (Chomynová & Kázmér, 2019), ale tato práce se bude blíže věnovat rozdílným důsledkům organizovaných a neorganizovaných aktivit. V práci budou využívána nejnovější data ze studie ESPAD a její empirická část se zaměří na analýzu dat z tohoto průzkumu, konkrétně ze tří posledních vln, které proběhly v letech 2011, 2015 a 2019.

Nejprve budou v práci představeny základní pojmy, které se týkají konzumace alkoholu a volného času. Následně budou představeny možné příčiny a vysvětlení poklesu konzumace alkoholu mezi mladistvými a teorie rutinních činností, která byla formulována Osgoodem a dalšími autory (1996), jež nám nastíní, jakou souvislost mohou mít volnočasové aktivity s konzumací alkoholu. Poté budou shrnuty dosavadní empirické výzkumy zkoumající volnočasové aktivity mladistvých a konzumaci alkoholu mladistvými.

V druhé části bude nejprve objasněna využívaná metodologie a zkoumané hypotézy, které budou následně testovány. Poté bude představena studie ESPAD a proměnné, které budou využívány v analýzách.

Třetí část bude obsahovat výsledky výzkumu. Hypotézy budou ověřovány na datech ze studie ESPAD, což poskytne odpověď na otázku, jak souvisí trávení volného času s konzumací alkoholu mezi mladistvými, a bude evaluováno, zda se organizované a neorganizované volnočasové aktivity projevují jinak v souvislosti s konzumací alkoholu. Na závěr budou výsledky analýzy porovnány s dosud provedenými výzkumy a bude zhodnocen celkový přínos práce.

1 Vymezení základních pojmů

Na úvod práce je zapotřebí si definovat určité pojmy, které budou touto prací prostupovat a budou v průběhu práce využívány. Některé použité pojmy mohou být totiž v určitém kontextu chápány s menšími významovými rozdíly, a je tedy nutné si vyjasnit, jak jsou používány v kontextu práce.

Jako první bude uveden pojem konzumace alkoholu, který by mohl působit jako lehce zavádějící. V práci je, i vzhledem k proměnným používaným dále v empirické části, pojem chápán jako požití jakéhokoliv alkoholického nápoje, nehledě na druh i na množství.

Dále je zapotřebí si vyjasnit, jakou věkovou skupinu bude práce sledovat. Zkoumanou skupinou budou mladiství neboli adolescenti. Tyto dva pojmy mohou v určitém kontextu nabývat různých významů, v práci jsou však používány jako synonyma. Pojem „mladiství“ je v ČR definován zákonem (218/2003 Sb.): *mladistvým [je] ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku*. Konkrétně studie ESPAD, která je v této práci využívána, se zaměřuje na respondenty ve věku šestnácti let.

Poslední pojmy, které je zapotřebí definovat se týkají volného času. V práci je rozlišováno mezi organizovaným a neorganizovaným trávením volného času. Organizované volnočasové aktivity jsou v práci chápány jako mimoškolní aktivity, které jsou zpravidla vedené nebo je na ně minimálně dohlíženo dospělou osobou. Jsou to například organizované sportovní aktivity nebo zájmové činnosti (Badura et al., 2021). Neorganizované volnočasové aktivity jsou chápány jako činnosti, které nemají danou strukturu a jsou zpravidla bez dohledu dospělého. V kontextu proměnných využívaných dále v práci, je to například trávení času s přáteli na diskotékách či v kavárnách nebo trávení času v obchodních centrech, parku nebo obecně venku (Chomynová & Kázmér, 2019).

2 Pokles konzumace alkoholu mezi mladistvými

Mladiství v západních zemích v posledních dvaceti letech dle mnoha provedených studií (ESPAD, HBSC) konzumují méně alkoholu než dříve (Chomynová et al., 2024). Trend napříč roky nebyl ve všech zemích naprosto totožný, ale postupně se v nich projevil. Co se týká samotného vývoje, tak při bližším pozorování tohoto jevu v uplynulých letech, které provedli Kázmér a Csémy (2019), je možné zaznamenat, že od počátku 21. století byl zaregistrován trvalý pokles konzumace alkoholu mezi dospívajícími v západoevropských a skandinávských zemích. Podobné trendy byly zdokumentovány i v USA, Kanadě a Austrálii. Nicméně tento všeobecný pokles nebyl rovnoměrně zaznamenán ve všech zemích střední a východní Evropy. V Česku byl mezi roky 1995 a 2011 vysledován nárůst konzumace alkoholu mezi dospívajícími, bez náznaku poklesu. Od roku 2011 se však vývoj obrátil, a i v České republice začalo docházet k postupnému poklesu konzumace.

2.1 Situace v České republice

Z legislativního hlediska je prodej alkoholu dětem do 18 let v České republice zakázán podle zákona č. 65/2017 Sb. Zmiňovaný zákon nebrání přímé konzumaci alkoholu, ale zakazuje jeho přímý prodej a slouží jako určitý signál směrem ke společnosti, že konzumace alkoholu osobami mladšími osmnácti let není správná. Nehledě na tento zákon, mladiství jsou i tak schopni získat alkohol jinými způsoby. Konzumace alkoholu dětmi a mládeží je v českém prostředí mapována různými studiemi. Největší z nich jsou již zmiňované ESPAD a HBSC.

Dle studie výsledků studie HBSC (Chomynová et al., 2024) mělo v roce 2022 zkušenost s konzumací alkoholu 24 % 11letých a 44 % 13letých, přičemž zhruba polovina z nich pila alkohol v posledních 30 dnech (11 % a 21 %). U 15letých respondentů uvedlo zkušenost s pitím alkoholu 73 %, a až dvě třetiny z nich pily alkohol v posledních 30 dnech (48 %).

Zkušenost s opilostí alespoň jednou v životě mělo 6 % 11letých, 14 % 13letých a 39 % 15letých. Z toho opakovanou zkušenost s opilostí (tj. alespoň dvakrát v životě) uvedlo 1 % 11letých, 5 % 13letých a 23 % 15letých. Dlouhodobé trendy ukazují, že výskyt opakované opilosti výrazně roste mezi 13. a 15. rokem. Opilost v posledních 30 dnech uvádějí 15letí přibližně čtyřikrát častěji než 13letí (18 % oproti 5 %).

Mezi lety 2010 a 2014 došlo k výraznému poklesu zkušeností dětí s konzumací alkoholu a tento trend pokračoval i v letech 2014 a 2018 (Kázmér & Csémy, 2019). Ve srovnání dat z roku 2022 s předchozí vlnou studie z roku 2018 mírně klesla celoživotní prevalence

konzumace alkoholu mezi 15letými (73 % oproti 76 % v roce 2018). Mezi 13letými dosáhla prevalence přibližně stejných hodnot (44 % oproti 43 %), zatímco mezi 11letými došlo k nárůstu (24 % oproti 17 %) (Chomynová et al., 2024).

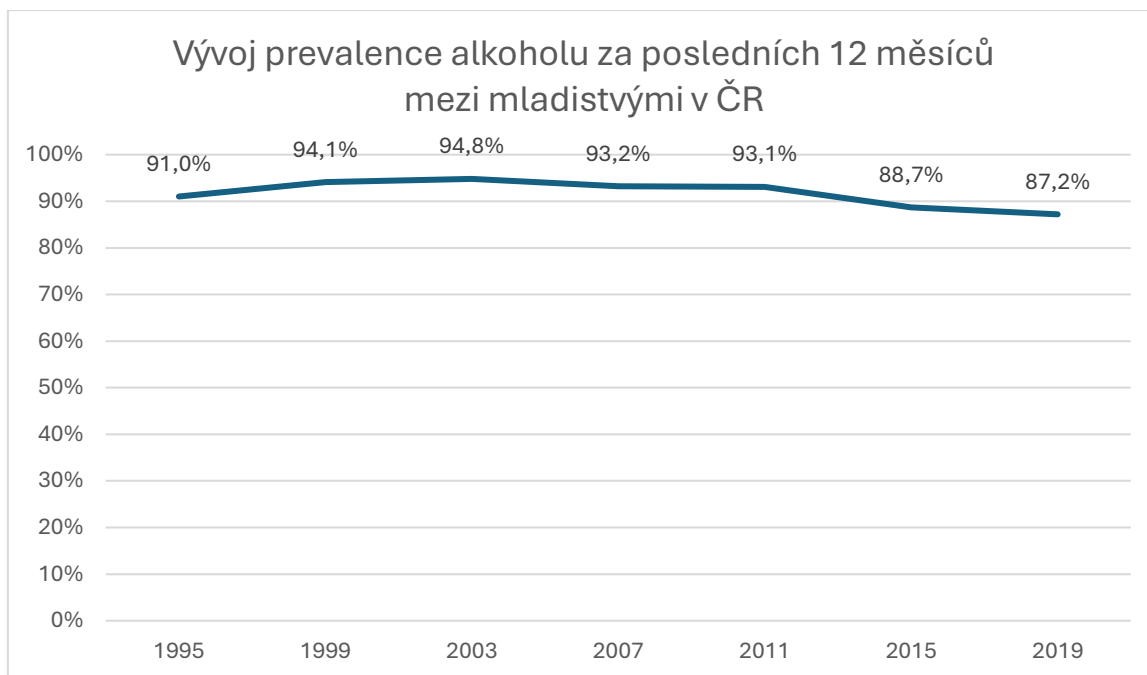
Podle dat z poslední vlny studie ESPAD (ESPAD Group, 2020b) provedené v roce 2019 alkohol někdy v životě konzumovalo 95 % 16letých studentů (94 % chlapců a 96 % dívek). V posledních 12 měsících alkohol pilo 87 % (86 % chlapců a 89 % dívek) a během posledních 30 dnů 63 % 16letých (63 % chlapců a 63 % dívek). Rozdíly v konzumaci alkoholu mezi chlapci a dívkami byly zanedbatelné ve všech časových obdobích.

Nadměrné pití alkoholu (tj. 5 a více sklenic při jedné příležitosti) v posledních 30 dnech uvedlo 39 % studentů (41 % chlapců a 36 % dívek). S frekvencí jednou týdně nebo častěji konzumovalo nadměrné dávky alkoholu 12 % studentů (13 % chlapců a 11 % dívek). Zkušenost s opilostí v posledních 30 dnech mělo 15 % dospívajících (15 % chlapců a 15 % dívek), zatímco 2 % 16letých (3 % chlapců a 2 % dívek) se opilo opakovaně (3krát a více).

Nejčastěji uváděli nadměrné pití alkoholu, jeho pravidelnou konzumaci, stejně jako opilost a opakovanou opilost studenti odborných učilišť. Nadměrné pití uvedlo 53 % těchto studentů, pravidelnou konzumaci 21 %, opilost 22 % a opakovanou opilost 5 %.

Navzdory dlouhodobému poklesu míry konzumace alkoholu mezi studenty se Česká republika stále nachází na 4. místě za Rakouskem, Dánskem a Německem, co se týče prevalence užívání alkoholu v posledních 30 dnech. V oblasti rizikové konzumace alkoholu se Česká republika pohybuje kolem evropského průměru. Co se týče počtu příležitostí k pití alkoholu v posledních 30 dnech a průměrného množství zkonsumovaného alkoholu při poslední příležitosti, je Česká republika mírně pod evropským průměrem (Chomynová et al., 2024).

Zmiňovaný pokles můžeme pozorovat i na grafu níže (**Obrázek 1**), v němž je zobrazen podíl mladistvých, kteří konzumovali alkohol v posledních dvanácti měsících na základě dat ze studie ESPAD. Vidíme, že od roku 1995, kdy tento podíl činil 91 %, začala zkušenost s alkoholem stoupat až do roku 2003, kdy podíl mladistvých s touto zkušeností byl téměř 95 %. Mezi roky 2003 a 2011 hodnota nejprve mírně poklesla, a poté se držela na téměř stejné úrovni. A od roku 2011 (93 %) klesala hodnota na 87 % v roce 2019.

Obrázek 1: Graf vývoje prevalence alkoholu mezi mladistvými v ČR, zdroj: ESPAD

I přes zaznamenaný pokles, je konzumace alkoholu mladistvými v České republice stále velmi aktuálním problémem. V celostátním výzkumu ESPAD ve vlně provedené v roce 2019 (Chomynová et al., 2020) uvedli šestnáctiletí studenti, že si alkohol kupují v restauracích, barech nebo obchodech. Celých 81 % studentů považovalo alkohol, zejména pivo, za snadno dostupný. Nebylo však zjišťováno, zda si nelegální látky obstarávají sami, skrze starší kamarády nebo od rodičů.

2.2 Možná vysvětlení poklesu konzumace alkoholu

V této části budou popsány potenciální příčiny poklesu alkoholové konzumace u adolescentů. Příčinami zmiňovaného poklesu se zabývalo již mnoho výzkumů, jelikož se jedná o komplexní problém. Zde budou proto nastíněny možné příčiny dle různých publikací.

2.2.1 Alkoholová politika

Klíčovými faktory ovlivňujícími konzumaci alkoholu na populační úrovni jsou změny v dostupnosti a ceně alkoholu (Babor et al., 2010). Země s přísnějšími alkoholovými politikami vykazují nižší míru konzumace alkoholu mezi adolescenty (Brand et al., 2007, Paschall et al., 2009, Gilligan et al., 2012). Alkoholové politiky tedy regulují pití mladistvých omezováním prodeje nezletilým, zvyšováním věkových limitů a zvyšováním ceny alkoholu.

Ve Velké Británii vzrostla cena alkoholických nápojů v letech 2007 až 2015 mnohem více než minimální mzda pro zaměstnance mladší 18 let, což je považováno za důležitý příspěvek k poklesu pití nezletilých (Bhattacharya, 2016). Změny v dostupnosti alkoholu byly také považovány za možný faktor poklesu konzumace alkoholu mezi mladistvými na Slovensku, kde se index spotřebitelských cen alkoholických nápojů výrazně zvýšil v letech 2000 až 2014 (Baška et al., 2016).

Dle autorů (Pape et al., 2018) jednoho z dalších výzkumů je možné, že některé z těchto politických změn přispěly k urychlení klesajícího trendu konzumace alkoholu. Například velmi komplexní model prevence užívání návykových látek mezi adolescenty byl vyvinut a implementován na Islandu koncem 90. let 20. století a následný pokles konzumace alkoholu mezi mladistvými byl mimořádně prudký. Na druhou stranu, mezinárodní povaha tohoto poklesu silně naznačuje, že některé příčinné mechanismy působí napříč hranicemi.

2.2.2 Normy

Společenské normy se týkají toho, jak sociální vlivy formují postoje a chování jednotlivců (Bachman et al., 1998). Například vnímání přijetí společností bylo prokázáno jako významný faktor při pití alkoholu mezi mladými lidmi (Knee, 2002). Společenské normy týkající se užívání návykových látek se liší u různých generací (Ryder, 1985). Keyes a jeho kolegové (2015) zjistili, že adolescenti mají menší pravděpodobnost konzumace alkoholu, pokud dospívají v generacích s restriktivními společenskými normami ohledně alkoholu. Posun směrem k přísnějším společenským normám ohledně alkoholu by tak mohl být základem nedávného poklesu pití mezi adolescenty.

Důležitost postojů a norem souvisejících s alkoholem byla také diskutována v souvislosti s poklesem konzumace alkoholu mezi adolescenty, avšak žádná studie zatím nezkoumala, zda by tyto sociokulturní faktory mohly vysvětlit klesající trend. Existují však důkazy o rostoucí míře nesouhlasu s nadměrným pitím mezi mladšími kohortami adolescentů v USA (Keyes et al., 2012). Podobně se podíl mladistvých schvalujících pití nezletilých v Anglii neustále snižoval od roku 2003 do 2014 a v Austrálii od roku 2011 do 2015 (Rossow et al., 2022). V Austrálii také výrazně poklesl podíl lidí, kteří vnímali, že jejich blízcí schvalují pití nezletilých. Navíc se v Austrálii v nultých letech zvýšil podíl populace vyjadřující obavy z negativních dopadů alkoholu, což bylo interpretováno jako možný příspěvek k poklesu pití mezi teenagery. Současně se zvýšil nesouhlasný tón v novinových článcích o konzumaci alkoholu, což může odrážet i ovlivňovat měnící se společenské normy týkající se pití.

2.2.3 Rozvoj technologií

Dnešní mladší generace narozená po roce 1997 žije v globalizovaném a propojeném světě charakterizovaném širokým využitím informačních a komunikačních technologií, včetně počítačů, mobilních telefonů, internetu, sociálních médií, videoher a online her (Bennett et al., 2008, Boniel-Nissim et al., 2015). Je tedy možné, že zvýšené množství času stráveného na internetu a komunikací prostřednictvím digitálních technologií změnilo způsob, jakým mladí lidé tráví svůj volný čas, což může vést k menšímu zájmu o konzumaci alkoholu.

Existují však také nálezy, které tento trend popírají. Například bylo zjištěno, že množství času, který adolescenti tráví virtuální komunikací s vrstevníky, je pozitivně spojeno s frekvencí konzumace alkoholu a jiných forem delikventního chování (Meldrum & Clark, 2015).

Kromě času stráveného online komunikací existují také důkazy, že mladí lidé tráví více času hraním videoher (ať už sami offline nebo proti ostatním online) a sledováním streamovaného videoobsahu prostřednictvím služeb jako Netflix nebo YouTube (Smohai et al., 2017, Matrix, 2014). Tyto aktivity mohou ovlivnit čas strávený mimo místa, kde se konzumuje alkohol.

Jedna skandinávská studie zkoumala roli online aktivit v klesající konzumaci alkoholu mezi adolescenty (Larm et al., 2018). Tato švédská studie porovnávala jednotlivé roky průzkumů a výsledky byly různorodé. Nebyla nalezena žádná asociace mezi časem stráveným u počítače a absencí konzumace alkoholu. Pozitivní asociace se objevila mezi zvýšenou komunikací na sociálních médiích a sníženou pravděpodobností abstinence, ale zároveň byla nalezena i pozitivní asociace mezi hraním počítačových her a absencí konzumace alkoholu. Nebyla však pozorována žádná interakce s klesající konzumací alkoholu v průběhu let 2008 až 2012 u žádné z těchto tří aktivit.

2.2.4 Životní styl

Existují rozšířené názory, že mladí lidé jsou více zaměřeni na zdraví než předchozí generace. Například celosvětový spotřebitelský průzkum zjistil, že lidé narození po roce 2000 jsou nejpravděpodobněji ochotni zaplatit vyšší cenu za „zdravé“ potraviny (The Nielsen Company, 2015), také je zaznamenán nárůst online fitness komunit (Tiggerman & Zaccardo, 2016). Obavy o zdraví a fitness trendy tedy mohly přispět ke zvýšení vnímání rizik spojených s konzumací alkoholu (Livingston & Callinan, 2017), tyto trendy se však

nemuseli projevit jen u adolescentů. Další autoři uvádí, že nárůst obav o zdravotní rizika konzumace alkoholu může přispívat k poklesu pití alkoholu mezi adolescenty (Pennay et al., 2015).

Změny v životním stylu také souvisejí s tím, jakým způsobem mladiství tráví svůj volný čas. Existují empirické důkazy, že účast na organizovaných volnočasových aktivitách, jako jsou sporty a kreativní činnosti, souvisí s nižší konzumací alkoholu (Eccles & Barber, 1999, Thorlindsson & Bernburg, 2006), ale také výzkumy, které neprokazují žádnou souvislost mezi zvýšenou sportovní aktivitou a poklesem pití (Raitasalo et al., 2018). Obecně je obtížné najít důkazy naznačující široké změny ve vztahu mladých lidí ke zdraví nebo fyzické aktivitě. Studie o zdraví mezi 11, 13 a 15letými v Evropě, Kanadě a USA vykázala klesající míry subjektivně hodnoceného zdraví v období 2006–2010 (Cavallo et al., 2015). Podobně, ačkoli došlo k mírnému celkovému nárůstu fyzické aktivity mezi lety 2002 a 2010, většina adolescentů nesplňuje současná doporučení v této oblasti (Kalman et al., 2015). Údaje o obezitě také nepodporují významné změny v chování zaměřeném na zdraví (Olds et al., 2010, Ogden et al., 2012). Výsledky studie HBSC dokonce ukazují nárůst prevalence nadváhy v mnoha východoevropských zemích během let 2002 až 2010, přestože ve více než polovině z těchto zemí nedošlo ke změnám v míře fyzické aktivity (Ahluwalia et al., 2015).

Zatímco existuje určitá podpora pro paralelní trendy v chování souvisejícím se zdravím a konzumací alkoholu, změny nebyly konzistentní napříč zkoumanými oblastmi a výrazně se lišily mezi jednotlivými zeměmi. Přestože nálezy podporují spojení mezi vědomím vlastního zdravotního stavu a konzumací alkoholu, stále je zapotřebí dalšího výzkumu v této oblasti. Změny v životním stylu také souvisejí s proměnou způsobu trávení volného času, tedy v různé míře organizovaného a neorganizovaného volného času. Tato problematika bude podrobněji rozebrána v dalších částech práce.

3 Teoretická východiska

Teoretické zázemí této práce, jejímž cílem je analyzovat vztah mezi trávením volného času a konzumací alkoholu mladistvými, staví na teorii rutinních činností, která úzce souvisí se zkoumaným problémem, vypracované Cohenem a Felsonem (1979) v 70. letech minulého století, zejména pak ale na jejím rozšíření Osgoodem a dalšími autory (1996) z konce minulého tisíciletí.

3.1 Původní teorie rutinních činností

Cohen a Felson (1979) se ve své teorii *Routine activity theory* zaměřili na okolnosti, za kterých dochází ke zločinům. Autoři formulovali tři prvky, které jsou podmínkou pro uskutečnění zločinu. Jsou to motivovaní pachatelé, vhodné cíle a absence schopných strážců.

Cohen a Felson také argumentovali, že kontrola zavedená prostřednictvím běžných činností by měla být posílena, aby se snížila pravděpodobnost spáchání trestného činu. Teorie rutinních činností zdůraznila přehlíženou roli implicitní ochrany, která zahrnuje obyčejné občany žijící svůj každodenní život. Nepřítomnost těchto občanů v určitém kontextu může být faktorem, který vede motivovaného pachatele ke spáchání přímého kontaktního predátorského trestného činu. Cohen a Felson dále uvedli, že pravděpodobnost, že k porušení dojde v konkrétním čase a místě, lze chápat jako výsledek setkání potenciálních pachatelů a vhodných obětí v případě absence schopných ochránců. To naznačuje, že role schopného ochránce je okamžitá. Je funkční při prevenci trestného činu v okamžiku, kdy se motivovaný pachatel a vhodný cíl setkají.

3.2 Rozšíření teorie rutinních činností

Osgood a kolektiv (1996) tuto teorii rozšířili způsobem, který koresponduje s výzkumy zkoumajícími souvislost volného času a konzumace alkoholu adolescenty. Teorii rutinních činností rozvinuli a aplikovali ji širším způsobem na delikvenci a jiné typy deviantního chování. Zkoumali, jak rutinní aktivity, zejména ty, které zahrnují nestrukturované sociální aktivity s vrstevníky, zvyšují příležitost pro zločin a deviaci. Autoři ve své publikaci představili roli situačních faktorů a sociálního prostředí při ovlivňování delikventního chování a zdůraznili, že určité vzorce aktivit a asociací vytvářejí vhodné podmínky pro deviaci.

Jedním z hlavních příspěvků publikace (Osgood et al., 1996) je důraz na nestrukturované socializování, což je čas trávený s vrstevníky v neformálních situacích. Toto socializování často probíhá bez dohledu dospělých nebo autoritativních osob a může zahrnovat aktivity, které nejsou předem plánované nebo strukturované. Autoři zdůrazňují, že vrstevníci hrají klíčovou roli v utváření chování jedince.

Když mladí lidé tráví čas s vrstevníky, kteří se angažují v deviantních aktivitách, jako je užívání drog nebo vandalismus, je pravděpodobnější, že se sami zapojí do podobného chování. Takzvaný *peer pressure*¹ a potřeba sociálního přijetí mohou posilovat deviantní chování. Tento nátlak může mít pozitivní vliv na socializaci, ale také může mít negativní dopady na duševní nebo fyzické zdraví (American Psychological Association, 2018).

Rutinní aktivity, které zahrnují nestrukturované socializování s vrstevníky, poskytují více příležitostí k deviantnímu chování. Absence dozoru znamená, že mladí lidé mají větší volnost experimentovat s různými chováními, aniž by čelili okamžitým důsledkům. Podobně jako v původní teorii rutinních činností zdůrazňují autoři (Osgood et al., 1996) význam absence schopných strážců. Schopní strážci, jako jsou rodiče, učitelé, policie nebo jiné autoritativní osoby, mohou předcházet deviantnímu chování. Autoři dále poukazují na to, že strukturované aktivity, jako jsou sport, zájmové kroužky nebo jiné organizované činnosti, mohou působit jako ochranné faktory. Tyto aktivity poskytují adolescentům určité využití času a omezují příležitosti k nestrukturovanému socializování a potenciálně deviantnímu chování.

¹Dle Americké psychologické asociace je „peer pressure“ chápán jako vliv, který skupina vrstevníků vyvíjí na jednotlivce, aby se přizpůsobili jejím normám a očekáváním (American Psychological Association, n.d).

4 Trávení volného času

Jak bylo uvedeno v předchozích částech textu, povaha trávení volného času může mít různý vliv na konzumaci alkoholu. V této sekci bude popsána role volného času v životech adolescentů a také bude blíže nastíněn rozdíl mezi organizovanou a neorganizovanou formou trávení volného času, potažmo souvislost tohoto rozdílu s mírou konzumace alkoholu.

Mukherjee (2020) se na problém volného času u mladistvých zaměřuje ve svém článku, který se sice zaměřuje spíše na dřívější fázi adolescence, ale i tak poskytuje pro tuto práci zajímavé poznatky. Ve své publikaci rozlišuje různé typy volnočasových aktivit, pro tuto práci je zajímavým jeho popis organizovaného neboli strukturovaného volného času, který dle něj zahrnuje placené volnočasové aktivity, kterých se děti účastní, a které jsou časově vymezené. Výzkumy v USA a Velké Británii opakovaně ukázaly, že děti ve školním věku věnují významnou část týdne těmto strukturovaným volnočasovým aktivitám (Putnam, 2015, Bennet et al., 2012).

Ze sociologického hlediska je možné pozorovat širší sociální procesy, které podporují tento rostoucí trend strukturovaných volnočasových aktivit. Se zvyšující se popularitou mimoškolních aktivit vedených dospělými, byl zaznamenán pokles těch nestrukturovaných (Holloway & Pimlott-Wilson, 2014).

Pro tuto práci jsou zajímavé také závěry z výzkumu, který provedli Sharp a jeho kolegové (2015). Tento výzkum ověřoval vliv volnočasových aktivit studentů na jejich psychické zdraví, školní výsledky a způsob trávení volného času v pozdějším věku. Za tímto účelem provedli dotazníkové šetření mezi studenty osmi menších škol na severovýchodě USA. Šetření začalo v roce 2008 se studenty sedmých ročníků a pokračovalo dalšími dvěma vlnami v následujících letech, aby mohli sledovat tytéž studenty v osmém a desátém ročníku a díky tomu porovnat vývoj sledovaných faktorů. Ačkoli se u adolescentů s nejmenším množstvím volnočasových aktivit nepotvrdil vyšší výskyt depresí, projevovala se u nich tendence k horším školním výsledkům, vyššímu stresu a častějšímu užívání návykových látek.

4.1 Volný čas a alkohol

V této sekci bude nastíněn vztah způsobu trávení volného času a konzumace alkoholu adolescenty prostřednictvím již provedených výzkumů. Se samotným trávením volného času souvisí také vliv vrstevníků, který je přítomný ve většině aktivit odehrávajících se ve volném

čase mladistvých. Mnohé výzkumy prokázaly, že vliv vrstevníků na konzumaci alkoholu je poměrně významný. Například na základě výzkumu provedeného v USA autoři uvádějí, že socializační vliv vrstevníků je klíčovým faktorem (Bates & Labouvie, 1995). Podobně Kuntsche a jeho spolupracovníci identifikují tlak vrstevnických skupin jako nejsilnější faktor ovlivňující alkoholové návyky, dokonce i silnější než zvyklosti vytvořené rodinnou socializací (Kuntsche et al., 2005).

Organizované trávení volného času bylo ve vícero šetřeních prokázáno jako faktor, který souvisí s nižší konzumací alkoholu. Badura s dalšími výzkumníky (2017) provedl analýzu, která zkoumala data získaná ze studie o zdravím a životním stylu dětí a školáků. Tento výzkum se zaměřoval na souvislost organizovaných volnočasových aktivit a rizikového chování českých adolescentů. Po analýze se ukázalo, že u mladistvých, kteří se zúčastnili alespoň jedné organizované aktivity, byla prokázána menší pravděpodobnost kouření, opilosti nebo vynechávání školní výuky než u vrstevníků, kteří se těchto aktivit nezúčastnili. Zajímavým zjištěním byl také fakt, že u adolescentů, kteří se zúčastnili organizovaných aktivit, byla větší pravděpodobnost účasti na rvačce a také zranění. Co se týče rozdílu dle pohlaví, tak u dívek byl zjištěn silnější vztah mezi konzumací alkoholu a účasti alespoň na jedné organizované aktivitě.

Další studie (Chen et al., 2019) se zaměřila na problém nestrukturovaných volnočasových aktivit a vnesla do této problematiky zajímavé poznatky. Autoři prováděli analýzu na datech z Taiwanu, která byla sesbírána v roce 2009. Ve vzorku, který byl k analýze použit, byli spíše mladší adolescenti, kolem třinácti let. Výzkumníci v článku chápou roli volnočasových aktivit třemi způsoby na základě předchozího výzkumu (Fauth et al., 2007).

Jedním z nich je dle autorů (Chen et al., 2019) funkce těchto aktivit jako určitého prostředníka, který posouvá adolescenty skrz socializaci mimo jejich do jisté míry homogenní síť vztahů v rodině a ve škole. Dalším způsobem je vystavení různým pro-alkoholovým prostředím v rámci volnočasových aktivit, které mladiství často praktikují mimo školu a v různých komunitách. Tyto faktory mohou ovlivnit normy adolescentů ohledně pití a také poskytnout snadný přístup k alkoholickým nápojům. A na konec, samotná povaha určitých volnočasových aktivit může dle autorů konkurovat alkoholickým nápojům nebo nahradit čas, který by využili mladiství na jiné aktivity.

Na základě analýzy došli autoři (Chen et al., 2019) k výsledku, ze kterého se účast na volnočasových aktivitách jeví jako prediktor příležitostného pití v období adolescence.

Mladí adolescenti, kteří se často zapojují do neorganizovaných volnočasových aktivit, mohou mít více příležitostí k pití, a mohou si tedy vytvářet pozitivní očekávání ohledně alkoholu a následně využívat alkohol jako nástroj k usnadnění interakce s ostatními nebo ke zmírnění stresu při setkáních s více lidmi.

4.2 Nadměrná konzumace alkoholu a volný čas

V této části bude rozebrán fenomén nadměrného pití (tzv. *binge drinking*) u mladistvých. Různé výzkumy ukazují, že zde v tomto ohledu také existuje souvislost s volným časem.

V rámci španělského projektu, který měl analyzovat a potenciálně navrhnout řešení vysoké konzumace alkoholu mladistvých, byly také zjišťovány různé faktory související s konzumací (Ortega Gaite et al., 2020). Důvodem k realizaci tohoto projektu byla vysoká úroveň nadměrného pití u mladistvých ve městě Palencia ve Španělsku. Ze 112 adolescentů, kteří byli zapojeni do studie, 94 % z nich bylo trestáno za nadměrné pití. Výzkum se zaměřoval spíše na vnímání alkoholu mladistvými, ale přinesl i zajímavé závěry týkající se motivace ke konzumaci alkoholu. Mladiství uváděli, že hlavní důvod, který je vede ke konzumaci, je především prožitek. Více než jedna třetina z nich uvedla, že si díky alkoholu více užívají a uvolní se. Téměř jedna třetina z nich uvedla, že pijí, protože pijí ostatní.

Jeden z výzkumů na toto téma byl proveden také na Slovensku (Tomčíková et al., 2013). V této studii autoři zkoumali souvislost mezi opilostí mladistvých, účastí na rizikových volnočasových aktivitách a dohledem rodičů. Za rizikový je zde považován vliv vrstevníků a trávení času venku s přáteli. Autoři výzkumu také analyzovali roli dohledu rodičů jako možného protektivního faktoru. Na základě výzkumu bylo zjištěno, že účast na rizikových volnočasových aktivitách zvyšuje pravděpodobnost opilosti dospívajících v posledním měsíci. Dospívající, kteří se účastnili alespoň jedné ze tří rizikových aktivit (chození ven s přáteli, pořádání večírků, návštěva sportovních utkání), častěji hlásili, že se nedávno opili. Dle autorů jsou všechny tři zkoumané volnočasové aktivity mezi dospívajícími velmi běžné. Téměř polovina účastníků uvedla, že se těchto aktivit účastní denně nebo několikrát týdně.

Další výzkum (Kerr et al., 2003) provedený ve Velké Británii se zaměřil na volnočasové aktivity a vliv vrstevníků v souvislosti s konzumací alkoholu. Tyto aktivity zahrnují kontakty a vztahy s vrstevníky, které jsou v tomto věku klíčové pro jejich vývoj. Tyto vztahy se často odehrávají na místech, kde se prodává alkohol, takže udržování vztahů s vrstevníky během adolescence je úzce spojeno s místy nebo situacemi, kde je alkohol snadno dostupný.

Dále bylo autory (Kerr et al., 2003) zjištěno, že dohled matky měl vliv na opilost dospívajících v posledním měsíci. Dospívající, kteří byli méně sledováni svými matkami, častěji hlásili, že se nedávno opili. Toto odpovídá jiným výzkumům, které ukazují, že čím méně je dospívající sledován svými rodiči, tím pravděpodobněji bude konzumovat alkohol (Beck et al., 2004). Dohled rodičů by tedy bylo možné považovat za protektivní faktor.

Jak bylo rozebráno v předešlých kapitolách, konzumace alkoholu mladistvými v České republice i v jiných západních zemích klesá. Mnoho výzkumů zmiňovaných výše tento jev zkoumalo v souvislosti se změnami v alkoholové politice, normách a životním stylu mládeže. Jednou z dalších příčin by mohla být i změna v trávení volného času, která bude podrobně prozkoumána v další části práce, konkrétně bude zkoumána souvislost organizovaných a neorganizovaných volnočasových aktivit se samotnou konzumací alkoholu.

5 Metodika

V této kapitole budou představeny cíle výzkumu, výzkumné otázky a hypotézy, ale i stručně prezentován hlavní zdroj dat, na kterém je výzkum založen, tedy studie ESPAD.

5.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem této práce je popsat souvislost trávení volného času s poklesem konzumace alkoholu u českých adolescentů mezi roky 2011 a 2019.

5.1.1 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumnou otázkou je tedy: **Jak změny trávení volného času mohou souviset s poklesem konzumace alkoholu adolescenty v České republice?**

K hlavní výzkumné otázce byly zvoleny dílčí podotázky:

1. Souvisí neorganizované trávení volného času s vrstevníky s konzumací alkoholu?
2. Jaký je rozdíl mezi organizovanými a neorganizovanými aktivitami v souvislosti s konzumací alkoholu?

5.1.2 Hypotézy

Pro výzkum byly zvoleny 4 hypotézy:

- 1. Frekvence konzumace alkoholu mladistvými klesla mezi roky 2011 a 2019.**

Pomocí testování této hypotézy bude podrobněji ověřen klesající trend ve zkoumaných datech.

- 2. Frekvence trávení času neorganizovanými aktivitami mladistvými mezi roky 2011-2019 klesla.**

Tato hypotéza ověří, jestli čeští adolescenti tráví neorganizovanými aktivitami méně času. Tento pokles byl zaznamenán výzkumníky například ve Velké Británii (Holloway & Pimlott-Wilson, 2014).

- 3. Mezi neorganizovanými volnočasovými aktivitami a frekvencí konzumace alkoholu existuje vztah.**

Výzkumy a teorie rutinních činností naznačují, že nestrukturované aktivity, které zahrnují socializování s vrstevníky bez dozoru, zvyšují příležitosti k deviantnímu chování, včetně

konzumace alkoholu. Absence autoritativních postav (jako jsou rodiče či učitelé) vede k větší volnosti adolescentů experimentovat s různým chováním, aniž by čelili okamžitým důsledkům (Holloway & Pimlott-Wilson, 2014, Osgood et al., 1996).

4. Mezi organizovanými volnočasovými aktivitami a frekvencí konzumace alkoholu existuje vztah.

Tato hypotéza stojí na podkladech z výzkumů, které prokázaly, že účast na organizovaných volnočasových aktivitách je spojena s nižší pravděpodobností konzumace alkoholu, kouření a dalších projevů rizikového chování. Organizované aktivity poskytují mladistvým strukturované využití času a omezují příležitosti k deviantnímu chování (Eccles & Barber, 1999, Thorlindsson & Bernburg, 2006). Tento jev bude ověřen i na české populaci adolescentů.

5.2 Studie ESPAD

V této kapitole bude stručně představena studie ESPAD, cíle této studie a způsob sběru dat. Data analyzovaná v empirické části této práce pocházejí právě ze studie ESPAD, konkrétně z posledních tří vln.

Projekt ESPAD se koná každé čtyři roky od roku 1995, přičemž v roce 2023 se další vlna výjimečně nekonala a její realizace byla přesunuta na rok 2024. V roce 2019 tedy proběhla již sedmá vlna tohoto výzkumu (Hibbel, 2014). Tato studie je nejrozsáhlejší evropskou iniciativou zaměřenou na sledování užívání návykových látek a dalších forem rizikového chování mezi mládeží ve věku 15-16 let. Jeho cílem je shromažďovat a analyzovat údaje, které poskytují přehled o míře užívání alkoholu, drog a dalších návykových látek mezi mladými lidmi. Výzkum také sleduje trendy v rizikovém chování, jako je kouření a hazardní hry, a zkoumá, jak se tyto trendy vyvíjejí v průběhu času.

Význam projektu spočívá ve schopnosti poskytovat vysoce srovnatelné výsledky mezi jednotlivými zeměmi (Chomynová et al., 2020), což je dosaženo pečlivým dodržováním jednotné výzkumné metodologie ve všech zúčastněných státech. Tato jednotná metodologie zahrnuje několik klíčových aspektů, které zajišťují konzistenci a spolehlivost výsledků. Hlavním z nich je administrace sběru dat na školách. Data jsou sbírána přímo ve školách, což minimalizuje výběrovou chybu a zajišťuje vysokou míru účasti studentů. Tento postup také umožňuje standardizované podmínky pro všechny zúčastněné, což přispívá k přesnosti a konzistenci dat.

5.2.1 Data

Pro analytickou část této práce byla zvolena data ze zmiňovaného šetření ESPAD za roky 2011, 2015 a 2019. Datové soubory byly získány přímo od ESPADu za pomoci doktorky Podané.

Data, které máme k dispozici, jsou vzhledem k velikosti vzorku robustního charakteru (viz Tabulka 1). Chybějící hodnoty byly odstraňovány pouze pokud byla daná otázka nezodpovězena. Počet těchto chybějících hodnot byl vzhledem k počtu respondentů zanedbatelný.

Data za všechny roky byla poskytnuta v jednom datovém souboru dohromady. Pro účely analýzy a lepší přehlednost byla vyfiltrována do nových souborů za každý rok zvlášť. Datový soubor obsahuje již předem vyfiltrovaná data pouze pro Českou republiku.

6 Analytická část

Jak již bylo výše zmíněno, vzorek je tvořen pouze žáky z České republiky. Musíme počítat s tím, že vzorek žáků z šetření, které bylo provedeno v roce 2011, je o něco silněji zastoupen (viz Tabulka 1), ale analýzu by tento fakt neměl nijak závažně ovlivnit. Podíl dívek a chlapců zhruba odpovídá rozložení v populaci (viz Tabulka 2). Věk respondentů je ve všech letech šetření stejný, a to 15-16 let.

Tabulka 1: Počet respondentů z ČR dle vln šetření ESPAD

Rok	Počet	%
2011	3913	41,5
2015	2738	29,0
2019	2778	29,5
Celkem	9429	100,0

Tabulka 2: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Počet	%
Muži	4584	48,6
Ženy	4845	51,4
Celkem	9429	100,0

6.1 Proměnné

Proměnné, které budeme analyzovat, byly ve všech letech měřeny stejně, co se týče otázek jak typu škály, tak možností odpovědí.

6.1.1 Proměnné týkající se alkoholu

Pro analýzu byly vybrány dvě závislé proměnné měřící konzumaci alkoholu u mladistvých. Otázka v obou proměnných byla formulována tak, že od respondentů zjišťuje informaci o konzumaci jakéhokoliv alkoholického nápoje². Jedna z nich obsahuje informace o konzumaci za posledních třicet dní a druhá za posledních dvanáct měsíců. Obě proměnné jsou ordinální a jejich škála má sedm stupňů. Jejich hodnocení je vzestupné a odpovídá tedy tomu, kolikrát za daný časový úsek respondent/ka konzumoval/a alkohol:

² Při kolika příležitostech jste měl jakýkoli alkoholický nápoj? (ESPAD Group, 2020a, přeloženo autorem)

1. 0,
2. 1-2krát,
3. 3-5krát,
4. 6-9krát,
5. 10-19krát,
6. 20-39krát,
7. 40krát a více.

V Tabulka 3 a Tabulka 4 můžeme vidět rozložení zmíněných proměnných. U proměnné měřící konzumaci za posledních 30 dní je viditelná pravostranná šikmost dat. Toto rozložení je pochopitelné vzhledem k tomu, že proměnná podává informaci o konzumaci za relativně krátkou dobu. Na druhou stranu ale můžeme předpokládat, že informace od respondentů budou u této proměnné přesnější. V datovém souboru byla k dispozici i proměnná měřící konzumaci za celý život, ale nebyla použita, protože se data v ní nacházela převážně blízko maxima škály. Také by se dalo předpokládat, že proměnná nebude do takové míry vypovídající vzhledem k dlouhému časovému úseku.

Tabulka 3: Frekvence konzumace alkoholu v posledních 30 dnech

Frekvence	Počet	%
0	2616	28,0
1-2	3101	33,2
3-5	1776	19,0
6-9	950	10,2
10-19	620	6,6
20-39	198	2,1
40+	88	0,9
Celkem	9349	100,0

Tabulka 4: Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících

Frekvence	Počet	%
0	881	9,5
1-2	1586	17,0
3-5	1528	16,4
6-9	1521	16,3
10-19	1668	17,9
20-39	1113	11,9
40+	1024	11,0
Celkem	9321	100,0

6.1.2 Proměnné týkající se volného času

Z proměnných obsahujících informaci o trávení volného času byly vybrány ty, které měří organizované a neorganizované volnočasové aktivity. Z neorganizovaných to byla proměnná, která zjišťovala frekvenci večerního trávení času s kamarády v kavárnách, na diskotékách³. Další proměnná obsahovala informaci o četnosti běžného trávení času s kamarády v obchodních centrech, parcích a obecně venku⁴.

Obě tyto proměnné jsou taktéž ordinální, jejich hodnocení je vzestupné a používaná škála má pět stupňů:

1. nikdy,
2. několikrát za rok,
3. jednou nebo dvakrát za měsíc,
4. alespoň jednou za týden,
5. téměř každý den.

Pro reprezentaci organizovaných aktivit byly vybrány proměnné, které měří frekvenci trávení času koníčky, sportem nebo čtení knih. Proměnnou, která obsahuje čtení knih, nemůžeme chápat úplně jakou organizovanou aktivitu, byla vybrána spíše jako další faktor, který nepatří ani do jedné skupiny aktivit a bude analyzována zvlášť.

³ Jak často se věnujete této aktivitě – Trávení času s kamarády v kavárnách na diskotékách, v kavárnách apod.? (ESPAD Group, 2020a, přeloženo autorem)

⁴ Jak často se věnujete této aktivitě – Trávení času s kamarády v obchodních centrech, parcích a venku obecně? (ESPAD Group, 2020a, přeloženo autorem)

Proměnné mají stejnou pětibodovou škálu jako předchozí dvě proměnné. Níže v tabulkách Tabulka 5-

Tabulka 9 můžeme vidět rozložení jednotlivých proměnných za všechny tři roky dohromady, které je okomentováno níže.

Tabulka 5: Frekvence návštěv kaváren, diskoték apod.

Frekvence	Počet	%
Nikdy	1613	17,2
Několikrát za rok	2897	30,9
Jednou nebo dvakrát za měsíc	2655	28,3
Alespoň jednou za týden	2008	21,4
Téměř každý den	214	2,3
Celkem	9387	100,0

Tabulka 6: Frekvence návštěv obchodních center, parků apod.

Frekvence	Počet	%
Nikdy	352	3,8
Několikrát za rok	979	10,4
Jednou nebo dvakrát za měsíc	2106	22,5
Alespoň jednou za týden	3415	36,4
Téměř každý den	2524	26,9
Celkem	9376	100,0

Tabulka 7: Frekvence zájmových aktivit

Frekvence	Počet	%
Nikdy	2300	24,6
Několikrát za rok	1487	15,9
Jednou nebo dvakrát za měsíc	1398	14,9
Alespoň jednou za týden	2400	25,6
Téměř každý den	1776	19,0
Celkem	9361	100,0

Tabulka 8: Frekvence sportovních aktivit

Frekvence	Počet	%
Nikdy	329	3,5
Několikrát za rok	810	8,6
Jednou nebo dvakrát za měsíc	1166	12,4
Alespoň jednou za týden	3745	39,9
Téměř každý den	3345	35,6
Celkem	9395	100,0

Tabulka 9: Frekvence čtení knih

Frekvence	Počet	%
Nikdy	2197	23,4
Několikrát za rok	3112	33,2
Jednou nebo dvakrát za měsíc	1669	17,8
Alespoň jednou za týden	1277	13,6
Téměř každý den	1126	12,0
Celkem	9381	100,0

V tabulce Tabulka 10 můžeme vidět, že na základě středních hodnot frekvence zkoumaných aktivit mladiství častěji navštěvují nákupní centra, parky apod. než kavárny a diskotéky, a zároveň se ve větší míře věnují sportovním aktivitám než zájmovým. Čtení knih je věnováno ze všech zkoumaných aktivit nejméně času.

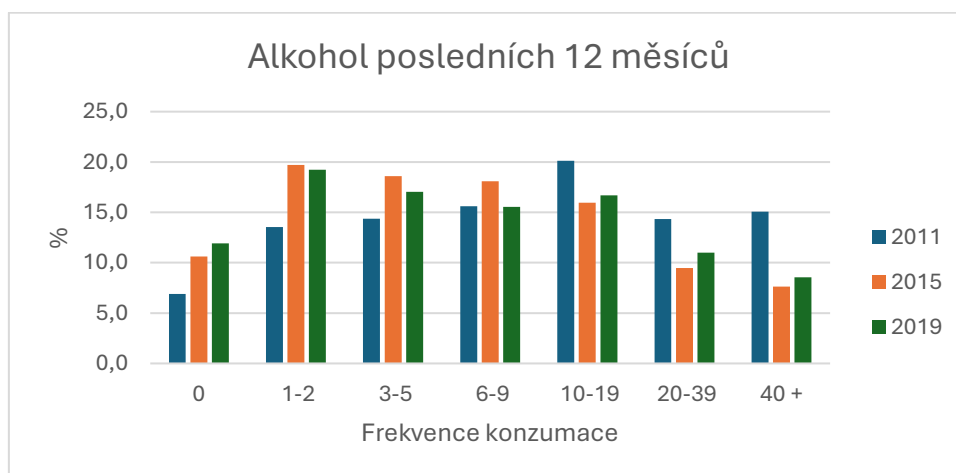
Tabulka 10: Střední hodnoty zkoumaných volnočasových aktivit

Aktivita	Medián	Frekvence
Návštěvy kaváren, diskoték apod.	3	Jednou nebo dvakrát za měsíc
Návštěvy nákupních center, parků apod.	4	Alespoň jednou za týden
Zájmové aktivity	3	Jednou nebo dvakrát za měsíc
Sportovní aktivity	4	Alespoň jednou za týden
Čtení knih	2	Několikrát za rok

6.2 Hypotéza 1: Frekvence konzumace alkoholu mladistvými mezi roky 2011 a 2019 klesla

Pokles konzumace alkoholu mezi adolescenty v ČR v posledních zhruba deseti letech byl potvrzen více výzkumy (Chomynová et al., 2024). Testováním této hypotézy ověříme, že tomu tak opravdu je i na základě dat, která používáme dále v analýze.

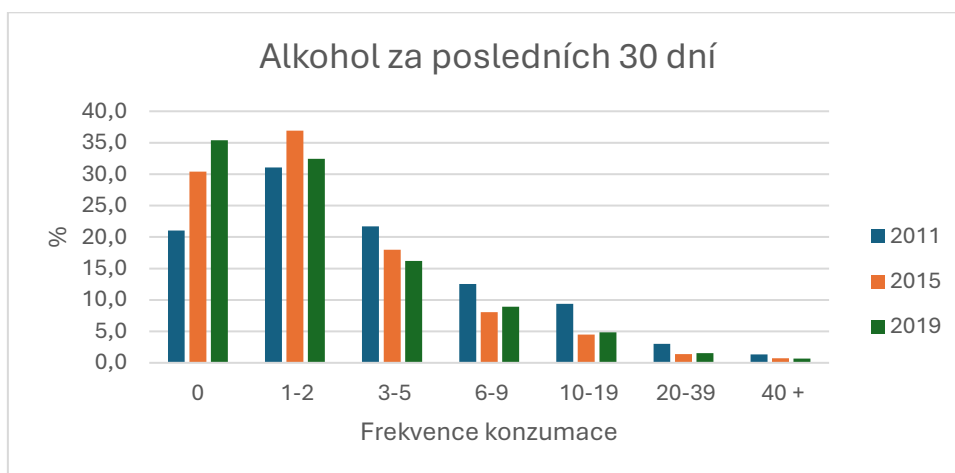
První zkoumanou proměnnou je frekvence konzumace alkoholu za posledních 12 měsíců. Proměnná, kterou používáme, je ordinální, ale obsahuje informaci o frekvenci konzumace alkoholu, je tedy možné sledovat určitý vývoj. Medián konzumace alkoholu za posledních dvanáct měsíců zůstal stejný, a to konkrétně na hodnotě 4 ze sedmibodové škály. Mediánová hodnota tedy představuje konzumaci alkoholu 6-9krát za rok. V grafu (Obrázek 2) ale můžeme vidět, že mladistvých, co nepili ani jednou v průběhu let přibylo. Zvýšil se také podíl adolescentů, kteří pili jednou až pětkrát a to z 28 % na 38 %, ale jen mezi lety 2011 a 2015. Podíl mladistvých, kteří pili desetkrát a více se naopak snížil, také jen mezi lety 2011 a 2015. Pokles jsme také testovali pomocí Kendallova testu, přičemž vztah zde vyšel signifikantní ($p < 0,05$). Vztah je poměrně slabý (Kendalovo tau-c = -0,135), ale potvrzuje hypotézu, že konzumace alkoholu mezi roky 2011 a 2019 klesla.

Obrázek 2: Graf frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících napříč vlnami výzkumu ESPAD

Dále jsme testovali pokles frekvence konzumace alkoholu za posledních 30 dní. Mediány se mezi roky nezměnily, zůstaly na hodnotě 2, která reprezentuje frekvenci 1-2krát za posledních 30 dní. Na grafu níže (Obrázek 3) ale můžeme pozorovat, že se zvýšil podíl mladistvých, kteří za posledních 30 dní nepili alkohol vůbec, konkrétně z 21 % na 30 % a dále na 35 %. Podíl adolescentů, kteří pili pouze 1-2krát stoupl mezi roky 2011 a 2015. U všech dalších odpovědí na škále, podíl klesl mezi roky 2011 a 2015. Pokles jsme znovu

ověřili pomocí Kendallova testu, který vyšel signifikantní ($p < 0,05$). Vztah je sice poměrně slabý (Kendalovo tau-c = -0,153), ale znovu potvrzuje hypotézu, že konzumace mezi roky 2011 a 2019 klesla. Naše výsledky analýzy obou proměnných tedy potvrzují hypotézu, že mezi roky 2011 a 2019 došlo k signifikantnímu poklesu konzumace alkoholu mladistvými.

Obrázek 3: Graf frekvence konzumace alkoholu v posledních 30 dnech napříč vlnami výzkumu ESPAD

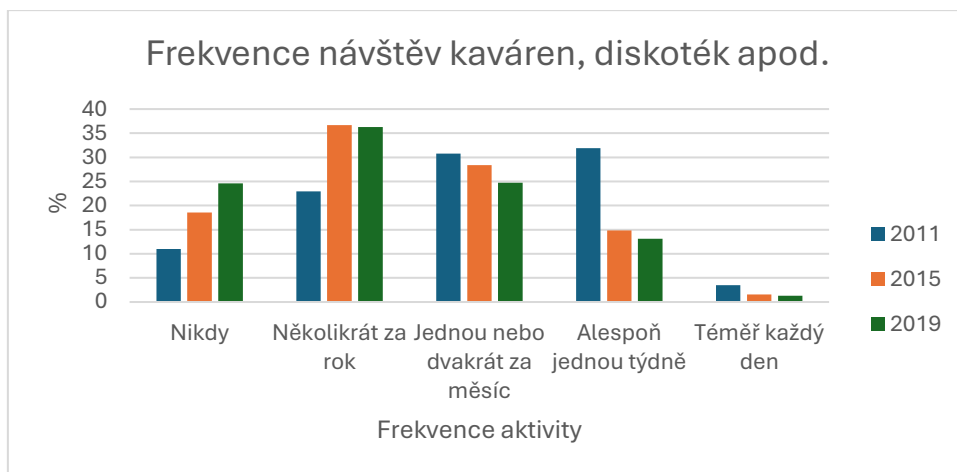
6.3 Hypotéza 2: Frekvence trávení volného času neorganizovanými aktivitami klesla mezi roky 2011 a 2019

Medián frekvence návštěv kaváren, diskoték apod. se meziročně snížil z hodnoty 3 na 2. Pokles mediánové hodnoty tedy představuje změnu z možnosti účastnit se zmiňovaných aktivit jednou nebo dvakrát za měsíc na několikrát za rok.

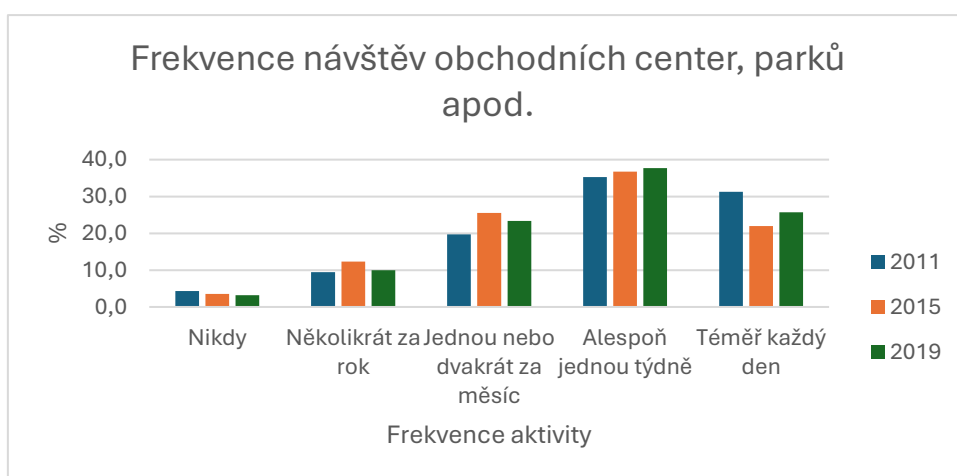
Tabulka 11: Medián frekvence návštěv kaváren, diskoték apod.

Rok šetření	2011	2015	2019
Medián	3	2	2

Z grafu níže (Obrázek 5) můžeme vyčíst, že podíl adolescentů, kteří s kamarády nechodí na diskotéky a do kaváren vůbec, se v průběhu let zvýšil z 11 % v roce 2011 na 24 % v roce 2019. Podíl mladistvých, kteří takto tráví svůj volný čas jen několikrát za rok se také mezi lety zvýšil. Adolescentů, kteří takto tráví volný čas jednou nebo dvakrát za měsíc, naopak ubylo a alespoň jednou týdně se této aktivitu účastní oproti roku 2011 také čím dál méně. Zde je pokles poměrně výrazný a to z 31 % v prvním zmiňovaném roce na 13 % v tom posledním. Pokles jsme také ověřili pomocí Kendallova testu, který vyšel signifikantní ($p < 0,05$). Vztah zde vyšel slabý až středně silný (Kendalovo tau-c = -0,237).

Obrázek 5: Graf frekvence návštěv kaváren, diskoték apod. napříč vlnami výzkumu ESPAD

Obrázek 4: Graf frekvence návštěv obchodních center, parků apod. napříč vlnami výzkumu ESPAD

U druhé zkoumané proměnné, tedy navštěvování obchodních center, parků apod., se na základě hodnoty mediánu pokles neprojevil, hodnota zůstala stejná ve všech letech. Na základě grafu výše (

) ale můžeme říci, že se poměrně výrazně snížil podíl mladistvých, kteří tráví čas v parcích a v obchodních centrech s přáteli téměř každý den. Pokles byl v tomto případě z 31 % v roce 2011 na 22 % v roce 2015, v roce 2019 podíl ale stoupl na 26 %. Podíl adolescentů, kteří zmiňovanou aktivitou tráví volný čas alespoň jednou týdně stoupl z 35 % na 37 %. Pokles u této aktivity jsme také ověřili pomocí Kendallova testu, který zde vyšel signifikantní ($p < 0,05$). Vztah se zde ukázal jako velmi slabý (Kendalovo tau-c = -0,043), hypotézu ale můžeme potvrdit. Frekvence neorganizovaných volnočasových aktivit u mladistvých tedy signifikantně klesla.

6.4 Hypotéza 3: Mezi neorganizovanými volnočasovými aktivitami a konzumací alkoholu existuje vztah

Nyní přejdeme k hlavní výzkumné otázce, která se týká vztahu konzumace alkoholu a volného času. Budeme testovat hypotézu, která říká, že mezi konzumací alkoholu u mladistvých a frekvencí neorganizovaných volnočasových aktivit existuje vztah.

K testování této hypotézy použijeme závislou proměnnou obsahující informaci o frekvenci konzumace alkoholu za posledních dvanáct měsíců, která byla zvolena kvůli distribuci dat, která vykazuje velmi nízkou šikmost (viz Tabulka 4) oproti proměnné sledující konzumaci alkoholu za posledních 30 měsíců (viz Tabulka 3). Jako nezávislé proměnné budeme používat proměnnou zjišťující frekvenci večerního trávení času s kamarády v kavárnách, na diskotékách apod. a proměnnou, která obsahovala informaci o četnosti běžného trávení času s kamarády v obchodních centrech, parcích a obecně venku. Proměnná je ordinální, což nám dovoluje použít neparametrické korelační testy. K zachycení síly vztahu je vhodné *Kendallovo tau-c*. K bližšímu prozkoumání vztahu také použijeme kontingenční tabulky.

Výsledky v Tabulka 12 ukazují, že mezi trávením času s vrstevníky a konzumací alkoholu v posledním roce na základě dat z vlny provedené v roce 2011 existuje středně silný vztah (*Kendallovo tau-c* = 0,406). Tento výsledek potvrzuje hypotézu 3 a naznačuje, že mladiství, kteří se zapojují více do neorganizovaných aktivit tohoto typu, také více konzumují alkohol.

Tento jev je například viditelný u respondentů, kteří uvedli, že se dané aktivity neúčastní vůbec, 30 % z nich v posledním roce vůbec nekonzumovalo alkohol a 26 % z nich pouze jednou nebo dvakrát. Oproti tomu u mladistvých, kteří kavárny a diskotéky navštěvují téměř každý den, můžeme pozorovat, že pouze 2 % z nich alkohol za poslední rok nekonzumovalo vůbec a pouze 4 % z nich jednou nebo dvakrát. Vztah je také dobře patrný u mladistvých, kteří chodí ven s vrstevníky alespoň jednou za týden. Pouze 1 % z nich nepilo za posledních dvanáct měsíců vůbec a téměř polovina z nich konzumovala alkohol více než dvacetkrát za poslední rok.

Tabulka 12: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv kaváren a diskoték mezi respondenty z roku 2011

Frekvence návštěv kaváren a diskoték		Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících							Celkem
		0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Nikdy	Počet	129	113	68	36	50	18	11	425
	Řádková %	30,4%	26,6%	16,0%	8,5%	11,8%	4,2%	2,6%	100,0%
Několikrát za rok	Počet	78	229	198	146	126	68	42	887
	Řádková %	8,8%	25,8%	22,3%	16,5%	14,2%	7,7%	4,7%	100,0%
Jednou nebo dvakrát za měsíc	Počet	38	122	181	234	297	174	134	1180
	Řádková %	3,2%	10,3%	15,3%	19,8%	25,2%	14,7%	11,4%	100,0%
Alespoň jednou za týden	Počet	16	53	95	171	282	268	331	1216
	Řádková %	1,3%	4,4%	7,8%	14,1%	23,2%	22,0%	27,2%	100,0%
Téměř každý den	Počet	3	5	10	12	19	22	61	132
	Řádková %	2,3%	3,8%	7,6%	9,1%	14,4%	16,7%	46,2%	100,0%
Celkem	Počet	264	522	552	599	774	550	579	3840
	Řádková %	6,9%	13,6%	14,4%	15,6%	20,2%	14,3%	15,1%	100,0%

Test je signifikantní ($p < 0,05$), **Kendallovo tau-c = 0,406**

Tabulka 13: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv kaváren a diskoték mezi respondenty z roku 2015

Frekvence návštěv kaváren a diskoték		Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících							Celkem
		0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Nikdy	Počet	137	157	75	74	30	19	10	502
	Řádková %	27,3%	31,3%	14,9%	14,7%	6,0%	3,8%	2,0%	100,0%
Několikrát za rok	Počet	103	258	230	188	125	53	37	994
	Řádková %	10,4%	26,0%	23,1%	18,9%	12,6%	5,3%	3,7%	100,0%
Jednou nebo dvakrát za měsíc	Počet	29	91	154	166	154	103	72	769
	Řádková %	3,8%	11,8%	20,0%	21,6%	20,0%	13,4%	9,4%	100,0%
Alespoň jednou za týden	Počet	13	23	41	62	115	74	73	402
	Řádková %	3,2%	6,0%	10,2%	15,4%	28,6%	18,4%	18,2%	100,0%
Téměř každý den	Počet	5	3	3	1	8	7	15	42
	Řádková %	11,9%	7,1%	7,1%	2,3%	19,0%	16,6%	35,7%	100,0%
Celkem	Počet	287	532	503	490	432	256	207	2708
	Řádková %	10,6%	19,7%	18,6%	18,1%	16,0%	9,5%	7,6%	100,0%

Test je signifikantní ($p < 0,05$), **Kendallovo tau-c = 0,360**

Pozitivní korelace mezi neorganizovaným trávením volného času s vrstevníky a konzumací alkoholu se potvrzuje i na datech z roku 2015. Zde se s vztah jeví o něco slabší než vztah prokázaný na datech z roku 2011, ale stále zůstává poměrně silný (Kendallovu tau-c = 0,360). Jak můžeme vidět v Tabulka 13, z mladistvých navštěvujících kavárny a diskotéky alespoň jednou týdně pilo více než dvě třetiny (65 %) z nich alespoň desetkrát. Naopak z adolescentů, kteří nenavštěvují zmiňovaná místa vůbec, konzumovala alkohol maximálně dvakrát za poslední rok více než polovina z nich (58 %).

Hypotéza se potvrzuje i na datech z roku 2019 (viz Tabulka 14), vztah je zde také signifikantní (Kendallovu tau-c = 0,401). Téměř 60 % mladistvých, kteří uvedli, že volný čas uvedenou aktivitou netráví vůbec, se alkoholu za posledních dvanáct měsíců nenapilo více než dvakrát. Růst konzumace alkoholu s vyšší frekvencí trávení času venku s vrstevníky můžeme pozorovat i u mladistvých, kteří uvedli, že takto tráví svůj volný čas alespoň jednou týdně. Pouze 4 % z nich nekonzumovali alkohol za poslední rok ani jednou a více než čtvrtina (27 %) z nich se alkoholu napila více než čtyřicetkrát. Relativní podíl adolescentů, kteří alkohol pili více než čtyřicetkrát se zvyšuje s mírou frekvence trávení času s vrstevníky na diskotékách a v kavárnách.

Tabulka 14: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv kaváren a diskoték mezi respondenty z roku 2019

Frekvence návštěv kaváren a diskoték		Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících							Celkem
		0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Nikdy	Počet	198	203	116	69	59	19	12	676
	Řádková %	29,3%	30,0%	17,2%	10,2%	8,7%	2,8%	1,8%	100,0%
Několikrát za rok	Počet	87	246	201	178	160	84	38	994
	Řádková %	8,8%	24,7%	20,2%	17,9%	16,1%	8,5%	3,8%	100,0%
Jednou nebo dvakrát za měsíc	Počet	22	56	116	141	156	108	76	675
	Řádková %	3,3%	8,3%	17,2%	20,9%	23,1%	16,0%	11,3%	100,0%
Alespoň jednou za týden	Počet	14	16	31	37	77	81	96	352
	Řádková %	4,0%	4,5%	8,8%	10,5%	21,9%	23,0%	27,3%	100,0%
Téměř každý den	Počet	3	4	2	1	5	9	11	35
	Řádková %	8,6%	11,4%	5,7%	2,9%	14,3%	25,7%	31,4%	100,0%
Celkem	Počet	324	525	466	426	457	301	233	2732
	Řádková %	11,9%	19,2%	17,1%	15,6%	16,7%	11,0%	8,5%	100,0%

Test je signifikantní ($p < 0,05$), **Kendallovu tau-c = 0,401**

Dále budeme vztah testovat na proměnné, která se týká lehce jiného typu trávení volného času. Proměnná je v zásadě podobného charakteru, stále se jedná o čas strávený s kamarády/vrstevníky, ale v obchodních centrech, parcích apod. Použijeme ji tedy pro kontrolu zmiňovaného vztahu. Znovu se na tento vztah podíváme v jednotlivých letech.

I zde se v roce 2011 vztah potvrdil (viz Tabulka 15), jedná se ale o poměrně slabou asociaci (Kendalovo tau-c = 0,147). Vztah není tak jednoznačný jako u předchozí proměnné. Z adolescentů, kteří netráví čas v obchodních centrech a parcích vůbec, více než třetina (35 %) nepila více než dvakrát za posledních dvanáct měsíců, ale téměř čtvrtina z nich (22 %) alkohol měla více než dvacetkrát. Zajímavý je také podíl mladistvých, kteří alkohol konzumovali více než čtyřicetkrát. S vyšší mírou frekvence trávení času v obchodních centrech a parcích se tento podíl nezvyšuje, ale zůstává relativně stejný. U adolescentů, kteří nepili vůbec, můžeme pozorovat, že jejich podíl je vyšší ve skupině, která se této volnočasové aktivity neúčastní.

Tabulka 15: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv obchodních center, parků apod. mezi respondenty z roku 2011

Frekvence návštěv obchodních center, parků apod.		Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících							Celkem
		0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Nikdy	Počet	32	26	15	22	31	19	18	163
	Řádková %	19,6%	16,0%	9,2%	13,5%	19,0%	11,7%	11,0%	100,0%
Několikrát za rok	Počet	61	66	56	35	65	36	46	365
	Řádková %	16,7%	18,1%	15,3%	9,6%	17,8%	9,9%	12,6%	100,0%
Jednou nebo dvakrát za měsíc	Počet	51	128	145	116	133	96	91	760
	Řádková %	6,7%	16,8%	19,1%	15,3%	17,5%	12,6%	12,0%	100,0%
Alespoň jednou za týden	Počet	78	193	197	229	276	189	188	1350
	Řádková %	5,8%	14,3%	14,6%	17,0%	20,4%	14,0%	13,9%	100,0%
Téměř každý den	Počet	42	108	137	199	267	212	233	1198
	Řádková %	3,5%	9,0%	11,4%	16,6%	22,3%	17,7%	19,4%	100,0%
Celkem	Počet	264	521	550	601	772	552	576	3836
	Řádková %	6,9%	13,6%	14,3%	15,7%	20,1%	14,4%	15,0%	100,0%

Test je signifikantní ($p < 0,05$), **Kendalovo tau-c = 0,147**

V dalším sledovaném roce se vztah znovu prokázal (viz Tabulka 16), je sice stále poměrně slabý, ale testovanou hypotézu můžeme tedy potvrdit (Kendalovo tau-c = 0,154). U adolescentů, kteří chodí do obchodních center a parků téměř každý den, se alkoholu napilo relativně více (12 %) alespoň čtyřicetkrát. U skupiny mladistvých, kteří se dané aktivity nezúčastní vůbec, relativně více z nich (27 %) nepilo za poslední rok ani jednou.

Tabulka 16: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv obchodních center, parků apod. mezi respondenty z roku 2015

Frekvence návštěv obchodních center, parků apod.		Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících							Celkem
		0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Nikdy	Počet	26	19	19	16	4	7	5	96
	Řádková %	27,1%	19,8%	19,8%	16,7%	4,2%	7,3%	5,2%	100,0%
Několikrát za rok	Počet	67	97	58	40	33	22	18	335
	Řádková %	20,0%	29,0%	17,3%	11,9%	9,9%	6,6%	5,4%	100,0%
Jednou nebo dvakrát za měsíc	Počet	65	132	138	144	111	59	42	691
	Řádková %	9,4%	19,1%	20,0%	20,8%	16,1%	8,5%	6,1%	100,0%
Alespoň jednou za týden	Počet	97	198	185	181	181	77	69	988
	Řádková %	9,8%	20,0%	18,7%	18,3%	18,3%	7,8%	7,0%	100,0%
Téměř každý den	Počet	30	85	104	108	101	91	72	591
	Řádková %	5,1%	14,4%	17,6%	18,3%	17,1%	15,4%	12,2%	100,0%
Celkem	Počet	285	531	504	489	430	256	206	2701
	Řádková %	10,6%	19,7%	18,7%	18,1%	15,9%	9,5%	7,6%	100,0%

Test je signifikantní ($p < 0,05$), **Kendalovo tau-c = 0,154**

Na datech z roku 2019 se vztah znovu prokazuje, dokonce je o něco silnější než v předchozích letech, stále ho však můžeme považovat spíše za slabý (Kendalovo tau-c = 0,223). Znovu můžeme pozorovat (viz Tabulka 17), že z adolescentů, kteří nechodí do obchodních center a parků vůbec, nepilo relativně více z nich ani jednou (38 %). Z mladistvých, kteří se zmiňované aktivity zúčastní téměř každý den 20 % z nich konzumovalo alkohol 10-19krát, 16 % z nich 20-39krát a 14 % z nich 40krát a více. o se týče konzumace, 50 % z nich se tedy nachází nad polovinou škály.

Tabulka 17: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí návštěv obchodních center, parků apod. mezi respondenty z roku 2019

Frekvence návštěv obchodních center, parků apod.		Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících							Celkem
		0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Nikdy	Počet	34	19	15	8	10	2	1	89
	Řádková %	38,2%	21,3%	16,9%	9,0%	11,2%	2,2%	1,1%	100,0%
Několikrát za rok	Počet	62	83	42	41	23	16	8	275
	Řádková %	22,5%	30,2%	15,3%	14,9%	8,4%	5,8%	2,9%	100,0%
Jednou nebo dvakrát za měsíc	Počet	95	142	125	100	92	56	29	639
	Řádková %	14,9%	22,2%	19,6%	15,6%	14,4%	8,8%	4,5%	100,0%
Alespoň jednou za týden	Počet	91	190	182	171	190	112	97	1033
	Řádková %	8,8%	18,4%	17,6%	16,6%	18,4%	10,8%	9,4%	100,0%
Téměř každý den	Počet	42	92	104	106	143	114	98	699
	Řádková %	6,0%	13,2%	14,9%	15,2%	20,5%	16,3%	14,0%	100,0%
Celkem	Počet	324	526	468	426	458	300	233	2735
	Řádková %	11,8%	19,2%	17,1%	15,6%	16,7%	11,0%	8,5%	100,0%

Test je signifikantní ($p < 0,05$), **Kendallové tau-c = 0,223**

Vztah se tedy prokázal u obou zkoumaných proměnných a ve všech třech vlnách šetření také vyšel signifikantní. Naši hypotézu, že vztah existuje, můžeme tedy potvrdit, přičemž vztah je silnější u návštěv kaváren, diskoték apod.

6.5 Hypotéza 4: Mezi organizovanými volnočasovými aktivitami a konzumací alkoholu existuje vztah

K otestování vztahu mezi organizovaným volným časem a konzumací alkoholu využijeme zájmové činnosti (koníčky) a sportování. V této části analýzy využíváme všechny roky dohromady v jednom datovém souboru. Testování vztahu bylo provedeno na jednotlivých letech, ale vztah ve všech letech vypadal podobně, tudíž byla pro přehlednost zvolena demonstrace vztahu na všech vlnách šetření dohromady.

Mezi koníčky a konzumací alkoholu se sice prokázal signifikantní vztah, ale síla tohoto vztahu je velmi malá (Kendallové tau-c = -0,068). I když má vztah velmi malou sílu, zajímavé zůstává, že je v případě zájmových aktivit negativní (viz Tabulka 18), tedy s intenzivnějším zapojením do zájmových aktivit klesá frekvence konzumace alkoholu. Podíl těch, co alkohol konzumovali alespoň 40krát, je nejvyšší u mladistvých, kteří se koníčkům nevěnují vůbec (14 %).

Tabulka 18: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí zájmových aktivit mezi respondenty

Frekvence zájmových aktivit		Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících							Celkem
		0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Nikdy	Počet	217	345	339	341	407	293	324	2266
	Řádková %	9,6%	15,2%	15,0%	15,0%	18,0%	12,9%	14,3%	100,0%
Několikrát za rok	Počet	115	241	202	253	294	189	179	1473
	Řádková %	7,8%	16,4%	13,7%	17,2%	20,0%	12,8%	12,2%	100,0%
Jednou nebo dvakrát za měsíc	Počet	115	216	230	239	255	174	154	1383
	Řádková %	8,3%	15,6%	16,6%	17,3%	18,4%	12,6%	11,1%	100,0%
Alespoň jednou za týden	Počet	222	440	443	396	412	256	210	2379
	Řádková %	9,3%	18,5%	18,6%	16,6%	17,3%	10,8%	8,8%	100,0%
Téměř každý den	Počet	205	332	303	282	287	195	151	1755
	Řádková %	11,7%	18,9%	17,3%	16,1%	16,4%	11,1%	8,6%	100,0%
Celkem	Počet	874	1574	1517	1511	1655	1107	1018	9256
	Řádková %	9,4%	17,0%	16,4%	16,3%	17,9%	12,0%	11,0%	100,0%

Test je signifikantní ($p < 0,05$), **Kendallovo tau-c = -0,068**

Tabulka 19: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí sportovních aktivit mezi respondenty

Frekvence sportovních aktivit		Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících							Celkem
		0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Nikdy	Počet	58	57	44	44	45	35	42	325
	Řádková %	17,8%	17,5%	13,5%	13,5%	13,8%	10,8%	12,9%	100,0%
Několikrát za rok	Počet	115	128	147	125	135	96	58	804
	Řádková %	14,3%	15,9%	18,3%	15,5%	16,8%	11,9%	7,2%	100,0%
Jednou nebo dvakrát za měsíc	Počet	97	222	181	188	208	138	119	1153
	Řádková %	8,4%	19,3%	15,7%	16,3%	18,0%	12,0%	10,3%	100,0%
Alespoň jednou za týden	Počet	305	634	628	618	679	441	395	3700
	Řádková %	8,2%	17,1%	17,0%	16,7%	18,4%	11,9%	10,7%	100,0%
Téměř každý den	Počet	301	542	521	542	594	400	405	3305
	Řádková %	9,1%	16,4%	15,8%	16,4%	18,0%	12,1%	12,3%	100,0%
Celkem	Počet	876	1583	1521	1517	1661	1110	1019	9287
	Řádková %	9,4%	17,0%	16,4%	16,3%	17,9%	12,0%	11,0%	100,0%

Test je signifikantní ($p < 0,05$), **Kendallovo tau-c = -0,035**

Mezi sportováním a konzumací alkoholu se také prokázal signifikantní vztah, je ale také velmi slabý, prakticky již věcně zanedbatelný (Kendalovo tau-c = -0,035). Směr vztahu je stejný jako u předchozí proměnné, s rostoucí frekvencí sportovní aktivity klesá frekvence konzumace alkoholu. Při bližším pohledu na Tabulka 19, je vidět, že vztah lze hledat jen těžko. U adolescentů, kteří se sportovních aktivit nezúčastní vůbec z nich relativně více alkohol nekonzumovalo ani jednou (17 %). Z mladistvých, kteří sportují téměř každý den relativně více pilo 10-19krát (18 %).

Čtení knih můžeme považovat spíše za neorganizovaný způsob trávení volného času. Ačkoliv od předchozích dvou zkoumaných proměnných v hypotéze 3, které reprezentovaly neorganizovaný volný čas, se liší tím, že u této aktivity pravděpodobněji nebudou přítomni vrstevníci. Vztah s konzumací alkoholu se u čtení také prokázal (Kendalovo tau-c = -0,116), mezi těmito proměnnými je slabá negativní korelace (viz Tabulka 20), tedy s rostoucí frekvencí četby knih klesá frekvence konzumace alkoholu. Například u skupiny, která nečte vůbec pilo relativně více alkohol více než čtyřicetkrát (18 %). Naopak u mladistvých, kteří čtou téměř každý den, pilo alespoň čtyřicetkrát relativně nejméně z nich (6 %).

Tabulka 20: Vztah mezi konzumací alkoholu v posledních 12 měsících a frekvencí čtení knih mezi respondenty

Frekvence čtení knih		Frekvence konzumace alkoholu v posledních 12 měsících							Celkem
		0	1-2	3-5	6-9	10-19	20-39	40+	
Nikdy	Počet	202	283	293	305	385	304	397	2169
	Řádková %	9,3%	13,0%	13,5%	14,1%	17,8%	14,0%	18,3%	100,0%
Několikrát za rok	Počet	258	466	503	522	613	395	319	3076
	Řádková %	8,4%	15,1%	16,4%	17,0%	19,9%	12,8%	10,4%	100,0%
Jednou nebo dvakrát za měsíc	Počet	156	322	278	285	292	175	147	1655
	Řádková %	9,4%	19,5%	16,8%	17,2%	17,6%	10,6%	8,9%	100,0%
Alespoň jednou za týden	Počet	133	247	245	221	211	117	89	1263
	Řádková %	10,5%	19,6%	19,4%	17,5%	16,7%	9,3%	7,0%	100,0%
Téměř každý den	Počet	126	257	204	176	163	120	67	1113
	Řádková %	11,3%	23,1%	18,3%	15,8%	14,6%	10,8%	6,0%	100,0%
Celkem	Počet	875	1575	1523	1509	1664	1111	1019	9276
	Řádková %	9,4%	17,0%	16,4%	16,3%	17,9%	12,0%	11,0%	100,0%

Test je signifikantní ($p < 0,05$), **Kendalovo tau-c = -0,116**

7 Diskuze

Navržené hypotézy byly otestovány pomocí provedených analýz, nyní se můžeme přesunout k porovnání výsledků s předchozími empirickými výzkumy a s teorií rutinních činností (Osgood et al., 1996). První hypotéza, že frekvence konzumace alkoholu mezi lety 2011 a 2019 klesla, byla potvrzena.

Tato hypotéza byla testována především proto, abychom zjistili, zda námi zkoumaná data podporují předchozí výzkumy, které prokázaly pokles konzumace alkoholu. Výsledky našich analýz ukázaly, že mediány konzumace alkoholu mezi jednotlivými roky zůstaly nezměněny. To naznačuje, že ve střední hodnotě (mediánu) konzumace alkoholu nedošlo k významným změnám.

Pokles se ale po otestování prokázal jako signifikantní, a zároveň je jasně viditelný v grafickém znázornění procentuálního rozložení jednotlivých odpovědí. Graf ukazuje jasný pokles v procentech respondentů, kteří hlásí vyšší úroveň konzumace alkoholu, což dokazuje, že i když medián zůstává stejný, došlo k posunu v distribuci směrem k nižší konzumaci.

Naše výsledky tak jsou v souladu s předchozími výzkumy, které prokázaly celkový pokles konzumace alkoholu (Chomynová et al., 2024, ESPAD Group, 2012, ESPAD Group, 2016, ESPAD Group, 2020b) . Studie provedené v různých zemích a na různých populacích ukázaly podobný trend, a to zejména díky změnám ve společenských normách, lepší informovanosti o zdravotních rizicích spojených s alkoholem a zvýšenému důrazu na zdravý životní styl (Pennay et al., 2015, Livingston & Callinan, 2017).

Další hypotéza, že u neorganizovaných volnočasových aktivit došlo k poklesu, byla potvrzena částečně, jen u jedné ze zkoumaných proměnných. Jak zmiňují Holloway a Pimlot-Wilson (2014), v USA byl zaznamenán nárůst organizovaných mimoškolních volnočasových aktivit a s tímto nárůstem byl zároveň pozorován pokles těch neorganizovaných. Analýza tedy sloužila k tomu, abychom prokázali, že k poklesu došlo i u českých adolescentů. Medián se v případě trávení času na diskotékách a v kavárnách změnil, a zároveň jsme pomocí testu u obou aktivit prokázali signifikantní pokles, můžeme tedy konstatovat, že čeští adolescenti tráví volný čas tímto způsobem méně než dříve. Studie Hollowaye a Pimlot-Wilsona (2014) poskytuje důležité poznatky o změnách ve volnočasových aktivitách mládeže. Zaznamenaný nárůst organizovaných aktivit, jako je

sport, kreativní zájmové aktivity nebo jiné strukturované činnosti, a současný pokles neorganizovaných aktivit, jako je spontánní setkávání s přáteli, naznačuje změny v preferencích. My jsme v analýze prokázali právě pokles těch neorganizovaných aktivit, který je dále pro analýzu důležitý.

Nyní přejdeme k samotnému vztahu neorganizovaných volnočasových aktivit s konzumací alkoholu u mladistvých. Po provedení analýz se prokázalo, že zde existuje signifikantní vztah. Ve všech zkoumaných letech se vztah prokázal zhruba stejně silný. Důležité je však podotknout, že se síla vztahu ale lišila u každé proměnné. Mezi trávením času s přáteli na diskotékách a v kavárnách byl prokázán podstatně silnější vztah (Kendallov $\tau\text{-}c = 0,360\text{-}0,406$) než mezi trávením času s kamarády v obchodních centrech a parcích (Kendallov $\tau\text{-}c = 0,147\text{-}0,223$). Důležitým faktorem je, že zmiňované aktivity se odehrávají spolu s kamarády/vrstevníky. Prokázaný vztah tedy podporuje například teorii, která chápe tlak vrstevnických skupin jako jeden z nejsilnějších faktorů ovlivňující alkoholové návyky (Kuntsche et al., 2005).

Rozdílná síla vztahu koresponduje s výzkumem provedeným v Taiwanu (Chen et al., 2019), jehož výsledky dokazují, že roli v souvislosti neorganizovaných aktivit s konzumací alkoholu hraje spolu s vlivem vrstevníků také prostředí, které může nabízet více příležitostí ke konzumaci. Diskotéky a kavárny by mohly více pravděpodobněji nabízet prostor k pití alkoholu než obchodní centra a parky. V těchto prostředích je alkohol běžně dostupný a jeho konzumace je často součástí sociálních interakcí. Mladiství, kteří tráví čas na diskotékách a v kavárnách, jsou proto více vystaveni příležitostem a tlaku k pití alkoholu. Na diskotékách je často alkohol nedílnou součástí noční zábavy a kavárny mohou nabízet alkoholické nápoje jako běžnou součást svého menu. Toto prostředí tedy nejen usnadňuje přístup k alkoholu, ale také normalizuje jeho konzumaci jako přirozenou součást sociálních setkání. Tlak vrstevníků může být zesílen v prostředích, kde je alkohol snadno dostupný a jeho konzumace je sociálně přijatelná. Pokud budeme výsledky interpretovat na základě teorie o tlaku vrstevnických skupin (Kuntsche et al., 2005), na diskotékách a v kavárnách může být konzumace alkoholu vnímána jako norma, kterou mladiství přijímají, aby se cítili jako součást skupiny. V takových prostředích mohou být mladiství vystaveni přímému i nepřímému tlaku k pití alkoholu. Přímý tlak může zahrnovat situace, kdy vrstevníci přímo nabízejí alkohol nebo vybízejí k jeho konzumaci, zatímco nepřímý tlak může vyplývat z pozorování ostatních, jak pijí, a pocitu potřeby se přizpůsobit.

Výsledky analýzy nejenže podporují teorii o tlaku vrstevnických skupin, ale také rezonují s teorií Osgooda a kolegů (1996), kterou je teorie rutinních činností. Tato teorie zdůrazňuje, že příčina deviantního chování, včetně konzumace alkoholu, je často zakořeněná v nestrukturovaném socializování s vrstevníky. Tento druh socializace, kde chybí strukturované aktivity a dohled dospělých, poskytuje prostředí, které je příznivé pro deviantní chování.

Pokud aplikujeme zmiňovanou teorii na naši analýzu, lze argumentovat, že zvýšená účast mladistvých ve strukturovaných volnočasových aktivitách by mohla snížit jejich sklony ke konzumaci alkoholu. Strukturované aktivity dle autorů poskytují nejen zábavu a osobní rozvoj, ale také fungují jako prevence proti negativnímu vlivu vrstevníků. Jestli organizované aktivity, kde je menší dostupnost alkoholu, snižují příležitosti pro deviantní chování i na základě naší analýzy si rozebereme dále.

Vztah mezi trávením volného času organizovaně a konzumací alkoholu se u obou zkoumaných proměnných také prokázal jako signifikantní. V případě sportu i zájmových činností byl však velmi slabý. Na základě analýzy můžeme konstatovat, že zmiňovaný vztah je negativní, se stoupající frekvencí sportovní aktivity a zájmových činností tedy klesá konzumace alkoholu. Hypotézu jsme potvrdit mohli, ale síla vztahu není nijak přesvědčivá. Výsledek analýzy, sice s velmi nízkou podporou kvůli prokázanému slabému vztahu, tedy odpovídá teorii rutinních činností (Osgood et al., 1996), že strukturované volnočasové aktivity mohou souviset s nižší konzumací alkoholu.

Dále jsme testovali vztah frekvence čtení knih a konzumace alkoholu. I když zde vztah vyšel také poměrně slabý, byl o něco silnější (Kendalovo tau-c = -0,116) než u předchozích testovaných organizovaných volnočasových aktivit. Vztah vyšel negativní, čím častěji tedy mladiství čtou knihy, tím méně často konzumují alkohol. Čtení knih bychom mohli zařadit spíše do neorganizovaných volnočasových aktivit, avšak bez přítomnosti vrstevníků. Na základě jednoho prediktoru s poměrně slabým prokázaným vztahem nejspíše nemůžeme docházet k příliš velkým závěrům, je ale zajímavé, že se u neorganizované aktivity prokázal negativní vztah.

Pokud bychom tedy chtěli odpovědět na otázku, jak trávení volného času souvisí s konzumací alkoholu, tak na základě výsledků analýzy můžeme konstatovat, že částečně prokázaný pokles frekvence neorganizovaných volnočasových aktivit a stabilní síla vztahu těchto aktivit s konzumací alkoholu v jednotlivých letech nám naznačuje, že pokles

konzumace alkoholu u mladistvých by bylo možné částečně vysvětlit právě změnou v trávení volného času. Zkoumaný jev je velmi komplexní a jeho příčin je jistě více, na základě této analýzy jsme schopni pouze částečně nastínit jedno z možných vysvětlení. Další faktory, které byly již zkoumány a můžeme je považovat za relevantní vzhledem k českému prostředí, jsou například normy týkající se konzumace alkoholu (Keyes et al., 2015). Konzumace alkoholu je v České republice ve společnosti normalizovaná a mohlo by být zajímavé dále zkoumat, jestli se například s posunem vnímání rizik alkoholu mezi mládeží, nemění i normy s alkoholem spojené.

Závěr

Tato práce se zaměřila na pokles konzumace alkoholu u mladistvých v České republice a jejich způsoby trávení volného času. Výzkumy provedené v minulosti se shodují v tom, že mezi těmito jevy vztah existuje, ale nepanuje úplná shoda v tom, jakou roli hraje v tomto vztahu druh a struktura volnočasových aktivit (Eccles & Barber, 1999, Chen et al., 2019).

Výzkumným cílem této práce bylo otestovat na datech ESPAD z vln 2011-2019 hypotézy, které se týkají trávení volného času a konzumace alkoholu. Pokles frekvence konzumace alkoholu byl prokázán, pokles neorganizovaných volnočasových aktivit byl prokázán u jedné ze dvou zkoumaných proměnných. V obou případech se jednalo o aktivity s vrstevníky, ale lišilo se prostředí, ve kterém se odehrává. Pokles byl prokázán jen u trávení volného času na diskotékách a v kavárnách.

Vztah mezi neorganizovaným trávením volného času a konzumací alkoholu se potvrdil ve všech zkoumaných letech. U první zkoumané proměnné byl i poměrně silný, u druhé z proměnných týkající se trávení volného času v parcích a obchodních centrech byl nalezený vztah slabší. Na základě výsledků jsme tedy zjistili, že vztah se v tomto případě liší podle prostředí, ve kterém se aktivita děje. Konzistence vztahu napříč roky nám ale naznačuje, že za poklesem konzumace by mohla částečně stát právě změna v trávení volného času, konkrétně tedy pokles frekvence neorganizovaných aktivit, a to zejména v prostředích, kde je alkohol běžně konzumován. Výsledky jsou v souladu se dosavadním výzkumem, podporují, že volný čas má dopad na konzumaci, podporují i hypotézu, že pokles konzumace může souviset právě s poklesem neorganizovaných volnočasových aktivit.

Data používaná v této práci jsou velmi kvalitní, ale i tak mají provedené analýzy i samotná data určité limity. Jedním z limitů této práce je určitě fakt, že někteří respondenti mohli například frekvenci alkoholu podhodnocovat a jiní naopak nadhodnocovat, protože mohli chtít zaujmout v rámci kolektivu ve škole. Limitem může být také to, že frekvence konzumace alkoholu se v dotazníku vyplňovala za určité časové úseky a je otázka, jak přesné odpovědi mohou být. Je tedy nutné důvěřovat tomu, že respondent dotazník vyplní co nejbližší pravdě.

Zkoumaný pokles konzumace alkoholu má mnoho příčin a jeho vysvětlení je velmi komplexní. Tato bakalářská práce se zaměřovala pouze na velmi omezenou část faktorů, které by mohly s tímto poklesem souviset. Jedním z faktorů, které v analýze chybí je určitě

vliv sociálních médií a obecně rozvíjejících se technologií. Například konkrétně ESPAD sekci věnující se sociálním médiím zařadil v poslední vlně šetření v roce 2019 (ESPAD Group, 2020), nebylo však možné tuto souvislost porovnat s předešlými roky kvůli absenci těchto otázek. Do budoucna by tak mohlo být zajímavé sledovat souvislost frekvenci aktivity na sociálních médiích s konzumací alkoholu.

Ačkoliv má práce své limity, byly zjištěny poměrně zajímavé informace, které vycházejí z aktuálních dat týkajících se České republiky. Doporučení k dalšímu výzkumu na základě těchto výsledků, by tedy bylo zkoumat konzumaci alkoholu mezi mladistvými dále a zaměřit se s ohledem na trávení volného času více konkrétněji na jednotlivé aktivity a rozdíly mezi organizovaným a neorganizovaným trávením času, potažmo rozdíly mezi trávením času o samotě a trávením času s vrstevníky. Zároveň by se mohl výzkum zaměřit také zmiňovanou souvislost se sociálními médii.

I přestože byl zaznamenán signifikantní pokles konzumace alkoholu mezi mladistvými, alkohol je v Česku mezi mladistvými stále významným problémem. Konzumace alkoholu je v České republice normalizovaná a její prevalence je mezi mladistvými oproti zbytku Evropské unie stále poměrně vysoká (Chomynová et al., 2024).

Seznam literatury

Ahluwalia, N., Dalmasso, P., Rasmussen, M., Lipsky, L., Currie, C., Haug, E., Kelly, C., Damsgaard, M. T., Due, P., Tabak, I., Ercan, O., Maes, L., Aasvee, K., & Cavallo, F. (2015). *Trends in overweight prevalence among 11-, 13- and 15-year-olds in 25 countries in Europe, Canada and USA from 2002 to 2010*. *European journal of public health*, 25 Suppl 2(suppl 2), 28-32. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv016>

American Psychological Association. (n.d.). *Peer pressure*. In APA dictionary of psychology. <https://dictionary.apa.org/peer-pressure>

Babor, T. F. (2010). *Alcohol: No Ordinary Commodity - a summary of the second edition*. *Addiction*, 105(5), 769-779. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2010.02945.x>

Badura, P., Hamrik, Z., Dierckens, M., Gobiņa, I., Malinowska-cieślik, M., Furstova, J., Kopcakova, J., & Pickett, W. (2021). *After the bell: adolescents' organised leisure-time activities and well-being in the context of social and socioeconomic inequalities*. *Journal of epidemiology and community health* (1979), 75(7), 628-636. <https://doi.org/10.1136/jech-2020-215319>

Badura, P., Sigmundova, D., Sigmund, E., Madarasova Geckova, A., van Dijk, J. P., & Reijneveld, S. A. (2017). *Participation in organized leisure-time activities and risk behaviors in Czech adolescents*. *International Journal of Public Health*, 62(3), 387-396. <https://doi.org/10.1007/s00038-016-0930-9>

Bachman, J. G., Johnson, L. D., & O'malley, P. M. (1998). *Explaining recent increases in students' marijuana use: impacts of perceived risks and disapproval, 1976 through 1996*. *American journal of public health* (1971), 88(6), 887-892. <https://doi.org/10.2105/AJPH.88.6.887>

Baška, T., Madarasová-gecková, A., Bašková, M., & Krajčovič, A. (2016). *Decline in alcohol use among adolescents in Slovakia: a reason for optimism?* *Public health* (London), 139, 203-208. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2016.08.003>

Bates, M. E., & Labouvie, E. W. (1995). *Personality-Environment Constellations and Alcohol Use: A Process-Oriented Study of Intraindividual Change During Adolescence*. *Psychology of addictive behaviors*, 9(1), 23-35. <https://doi.org/10.1037/0893-164X.9.1.23>

Beck, K. H., Boyle, J. R., & Boekeloo, B. O. (2004). *Parental Monitoring and Adolescent Drinking: Results of a 12-month Follow-up*. American journal of health behavior, 28(3), 272-279. <https://doi.org/10.5993/AJHB.28.3.8>

Bennett, P. R., Lutz, A. C., & Jayaram, L. (2012). *Beyond the Schoolyard: The Role of Parenting Logics, Financial Resources, and Social Institutions in the Social Class Gap in Structured Activity Participation*. Sociology of education, 85(2), 131-157. <https://doi.org/10.1177/0038040711431585>

Bennett, S., Maton, K., & Kervin, L. (2008). *The 'digital natives' debate: A critical review of the evidence*. British journal of educational technology, 39(5), 775-786. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2007.00793.x>

Bhattacharya, A. (2016). *Youthful Abandon: Why are Young People Drinking Less?* Institute of Alcohol Studies.

Boniell-nissim, M., Lenzi, M., Zsiros, E., De Matos, M. G., Gommans, R., Harel-fisch, Y., Djalovski, A., & Van Der Sluijs, W. (2015). *International trends in electronic media communication among 11- to 15-year-olds in 30 countries from 2002 to 2010: Association with ease of communication with friends of the opposite sex*. European journal of public health, 25(suppl 2), 41-45. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv025>

Brand, D. A., Saisana, M., Rynn, L. A., Pennoni, F., & Lowenfels, A. B. (2007). *Comparative analysis of alcohol control policies in 30 countries*. PLoS medicine, 4(4), 752-759. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0040151>

Cavallo, F., Dalmaso, P., Ottová-jordan, V., Brooks, F., Mazur, J., Välimaa, R., Gobina, I., Gaspar de Matos, M., & Raven-sieberer, U. (2015). *Trends in self-rated health in European and North-American adolescents from 2002 to 2010 in 32 countries*. European journal of public health, 25 Suppl 2(suppl 2), 13-15. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv011>

Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). *Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach*. American sociological review, 44(4), 588-608. <https://doi.org/10.2307/2094589>

Eccles, J. S., & Barber, B. L. (1999). *Student Council, Volunteering, Basketball, or Marching Band: What Kind of Extracurricular Involvement Matters?* Journal of adolescent research, 14(1), 10-43. <https://doi.org/10.1177/0743558499141003>

ESPAD Group (2012), ESPAD Report 2011: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, Publications Office of the European Union.
http://www.espad.org/sites/espad.org/files/The_2011_ESPAD_Report_FULL_2012_10_29.pdf

ESPAD Group (2016), ESPAD Report 2015: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, Publications Office of the European Union.
<http://www.espad.org/sites/espad.org/files/TD0116475ENN.pdf>

ESPAD Group (2020a), ESPAD Report 2019: Master questionnaire, EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union.
<http://www.espad.org/sites/espad.org/files/espad-2019-Student-Master-Questionnaire.pdf>

ESPAD Group (2020b), ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, EMCDDA Joint Publications, Publications Office of the European Union. <http://www.espad.org/espad-report-2019>

Fauth, R. C., Roth, J. L., & Brooks-gunn, J. (2007). *Does the Neighborhood Context Alter the Link Between Youth's After-School Time Activities and Developmental Outcomes? A Multilevel Analysis*. *Developmental psychology*, 43(3), 760-777.
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.3.760>

Gilligan, C., Kuntsche, E., & Gmel, G. (2012). *Adolescent drinking patterns across countries: Associations with alcohol policies*. *Alcohol and alcoholism*, 47(6), 732-737.
<https://doi.org/10.1093/alcalc/ags083>

Hibbel, B. (2014). *Overview of the ESPAD Project: Background, Methodology and Organisation*. The ESPAD Handbook, Section 2. Lisbon: EMCDDA.

Holloway, S. L., & Pimlott-wilson, H. (2014). *Enriching Children, Institutionalizing Childhood? Geographies of Play, Extracurricular Activities, and Parenting in England*. *Annals of the Association of American Geographers*, 104(3), 613-627.
<https://doi.org/10.1080/00045608.2013.846167>

Chen, C. -yu, Wang, I. -an, Wang, N., Lu, M. -chun, Liu, C. -yu, & Chen, W. J. (2019). *Leisure activity participation in relation to alcohol purchasing and consumption in adolescence*. *Addictive behaviors*, 90, 294-300.
<https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2018.11.017>

- Chomynova, P., & Kazmer, L. (2019). *Leisure-time socializing with peers as a mediator of recent decline in alcohol use in Czech adolescents*. *Journal of substance use*, 24(6), 630-637. <https://doi.org/10.1080/14659891.2019.1640304>
- Chomynová, P., Csémy, L. & Mravčík, V. (2020). *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019*. *Zaostřeno*, 6(5), 1-20.
- Chomynová, P., Dvořáková, Z., Grohmannová, K., Orliková, B., Galandák, D., Černíková, T., Franková, E., Lucký, M. (2024). *Zpráva o alkoholu v České republice 2023* [Report on Alcohol in the Czech Republic 2023] Úřad vlády České republiky.
- Kalman, M., Inchley, J., Sigmundova, D., Iannotti, R. J., Tynjälä, J. A., Hamrik, Z., Haug, E., & Bucksch, J. (2015). *Secular trends in moderate-to-vigorous physical activity in 32 countries from 2002 to 2010: a cross-national perspective*. *European journal of public health*, 25 Suppl 2(suppl 2), 37-40. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckv024>
- Kázmér, L., & Csémy, L. (2019). *Changing Trends in Adolescent Alcohol Use among Czech School-Aged Children from 1994 to 2014*. *Journal of public health research*, 8(1), <https://doi.org/10.4081/jphr.2019.1493>
- Kerr, M., Stattin, H., Biesecker, G., & Ferrer-Wreder, L. (2003). Relationships with parents and peers in adolescence. In R. M. Lerner, M. A. Easterbrooks, & J. Mistry (Eds.), *Handbook of psychology: Developmental psychology*, Vol. 6, pp. 395–419). John Wiley & Sons, Inc.. <https://doi.org/10.1002/0471264385.wei0616>
- Keyes, K. M., Jager, J., Hamilton, A., O'malley, P. M., Miech, R., & Schulenberg, J. E. (2015). *National multi-cohort time trends in adolescent risk preference and the relation with substance use and problem behavior from 1976 to 2011*. *Drug and alcohol dependence*, 155, 267-274. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2015.06.031>
- Keyes, K. M., Schulenberg, J. E., O'malley, P. M., Johnston, L. D., Bachman, J. G., Li, G., & Hasin, D. (2012). *Birth Cohort Effects on Adolescent Alcohol Use: The Influence of Social Norms From 1976 to 2007*. *Archives of general psychiatry*, 69(12), 1304-1313. <https://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2012.787>
- Knee, C. R., & Neighbors, C. (2002). *Self-Determination, Perception of Peer Pressure, and Drinking Among College Students*. *Journal of applied social psychology*, 32(3), 522-543. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2002.tb00228.x>

- Kuntsche, E., Knibbe, R., Gmel, G., & Engels, R. (2005). *Why do young people drink? A review of drinking motives*. *Clinical psychology review*, 25(7), 841-861.
<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.06.002>
- Larm, P., Raninen, J., Åslund, C., Svensson, J., & Nilsson, K. W. (2019). *The increased trend of non-drinking alcohol among adolescents: what role do internet activities have?* *European journal of public health*, 29(1), 27-32. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cky168>
- Livingston, M., & Callinan, S. (2017). *Changing attitudes to alcohol in Australia*. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 78(6), 844-852. <https://doi.org/10.15288/jsad.2017.78.844>
- Matrix, S. (2014). *The Netflix Effect: Teens, Binge Watching, and On-Demand Digital Media Trends*. *Jeunesse, young people, texts, cultures*, 6(1), 119-138.
<https://doi.org/10.3138/jeunesse.6.1.119>
- Meldrum, R. C., & Clark, J. (2015). *Adolescent Virtual Time Spent Socializing With Peers, Substance Use, and Delinquency*. *Crime and delinquency*, 61(8), 1104-1126.
<https://doi.org/10.1177/0011128713492499>
- Mukherjee, U., (2020). *Towards a Critical Sociology of Children's Leisure*. *International Journal of the Sociology of Leisure*. <https://doi.org/10.1007/s41978-020-00060-5>
- Nielsen, N. V. (2015). *We are what we eat: Healthy eating trends around the world*. The Nielsen Company.
- Ogden, C. L., Carroll, M. D., Kit, B. K., & Flegal, K. M. (2012). *Prevalence of obesity and trends in body mass index among US children and adolescents, 1999-2010*. *Jama*, 307(5), 483-490. doi:10.1001/jama.2012.40
- Olds, T. S., Tomkinson, G. R., Ferrar, K. E., & Maher, C. A. (2010). *Trends in the prevalence of childhood overweight and obesity in Australia between 1985 and 2008*. *International Journal of Obesity*, 34(1), 57-66. <https://doi.org/10.1038/ijo.2009.211>
- Osgood, D. W., Wilson, J. K., O'malley, P. M., Bachman, J. G., & Johnston, L. D. (1996). *Routine Activities and Individual Deviant Behavior*. *American sociological review*, 61(4), 635-655. <https://doi.org/10.2307/2096397>
- Pape, H., Rossow, I., & Brunborg, G. S. (2018). *Adolescents drink less: How, who and why? A review of the recent research literature*. *Drug and alcohol review*, 37(S1), S98-S114. <https://doi.org/10.1111/dar.12695>

- Paschall, M. J., Grube, J. W., & Kypri, K. (2009). *Alcohol control policies and alcohol consumption by youth: a multi-national study*. *Addiction* (Abingdon, England), 104(11), 1849-1855. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2009.02698.x>
- Pennay, A., Livingston, M., & Maclean, S. (2015). *Young people are drinking less: It is time to find out why*. *Drug and alcohol review*, 34(2), 115-118. <https://doi.org/10.1111/dar.12255>
- Putnam, R. D. (2015). *Our kids: the American Dream in crisis*. Simon & Schuster.
- Raitasalo, K., Simonen, J., Tigerstedt, C., Mäkelä, P., & Tapanainen, H. (2018). *What is going on in underage drinking? Reflections on Finnish European school survey project on alcohol and other drugs data 1999–2015*. *Drug and alcohol review*, 37(S1), S76-S84. <https://doi.org/10.1111/dar.12697>
- Rossow, I., Bye, E. K., & Moan, I. S. (2022). *The Declining Trend in Adolescent Drinking: Do Volume and Drinking Pattern Go Hand in Hand?* *International journal of environmental research and public health*, 19(13), 7965. <https://doi.org/10.3390/ijerph19137965>
- Ryder, N. B. (1985). *The cohort as a concept in the study of social change*. In *Cohort analysis in social research: Beyond the identification problem* (pp. 9-44). New York, NY: Springer New York.
- Sharp, E., Tucker, C., Baril, M., Van Gundy, K., & Rebellon, C. (2015). *Breadth of Participation in Organized and Unstructured Leisure Activities Over Time and Rural Adolescents' Functioning*. *Journal Of Youth And Adolescence*, 44(1), 62–76. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0153-4>
- Smohai, M., Urbán, R., Griffiths, M. D., Király, O., Mirnics, Z., Vargha, A., & Demetrovics, Z. (2017). *Online and offline video game use in adolescents: measurement invariance and problem severity*. *The American journal of drug and alcohol abuse*, 43(1), 111-116. <https://doi.org/10.1080/00952990.2016.1240798>
- Thorlindsson, T., & Bernburg, J. G. (2006). *Peer Groups and Substance Use: Examining the Direct and Interactive Effect of Leisure Activity*. *Adolescence*, 41(162), 321-339.

Tomčíková, Z., Veselská, Z., Gecková, A. M., van Dijk, J. P., & Reijneveld, S. A. (2013). *Leisure Time Activities, Parental Monitoring and Drunkenness in Adolescents*. *European addiction research*, 19(3), 141-145. <https://doi.org/10.1159/000343484>

Zákon č. 218/2003 Sb., *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů* (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) (2003). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-218>

Zákon č. 65/2017 Sb., *Zákon o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek* (2017). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-65>